Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 272 (10257) | 1976 чылдың ноябрь 19, пятница | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

Бөгүн—Ракета шериглериниң болгаш артиллерияның хүнү

ЧАСПАС АДЫГЖЫЛАР

ЧУРУКТА: ракета салып үндүрер аппараттың тергиин эки дайынчылары. Солагай талазындан оң талазынче: ефрейтор Е. Лосев, сержант И. Ковалев, лейтенант Г. Абрамов, ефрейтор И. Лопатюк, анаа дайынчы Б. Ездаков олар. Ракетчилер шериг техниказын эки шиңгээдип ап, бот-боттарын солужарын чедип алган болгаш ракета салып үндүрер аппаратты белеткээриниң нормазын ажыр күүседип турарлар.

О. ПОРОХОВНИКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Совет ракетчилерниң дайынчы ажыл-херээниң дугайын бөгүнгү солуннуң ийиги арнында «Шынның» шериг-патриотчу тускай үндүрүлгезинден номчуңар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының дөрткү сессиязы

СЭКП-ниң XXV съездизиниң салган төөгүлүг сорулгаларын күүседир дээш совет кижилер хей-аът кирген ажылдап турар. Ооң идеялары чурттуң социал-экономиктиг депшилгезиниң күчүлүг дүргедекчизи болу берген. Олар бистиң улузувустуң кайгамчыктыг ажыл-херектеринде боттанган.

Чурттуң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның октябрь (1976 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының шиитпирлерин изиг-биле чүүлдүгзүнүп уткааннар. Партияның XXV съездизиниң чарлааны социал делгем программа ажылчы чоннарның чаагай чоруунуң болгаш культуразының көдүрлүүшкүнүн ыяпаштыг-биле хандырып турар чурттуң чаа беш чыл планында тодаргай боттанышкынны алган. «Онгу беш чылдың социал программазын үнелеп көрүп тура, бис ооң кол утказы беш чылдың кол сорулгазынга, улустуң амыдырал депшилин чайгылыш чок бедидеринче партияның угланышкынынга долузу-биле дүүшкен деп чугаалаар эргелиг бис, эштер»—деп, СЭКП ТК-ның Пленумунга чугаазынга эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Россия Федерациязының ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир домей, партияның айтыышкыннарын амыдыралга чедиишкинниг-биле күүседип турар. Экономиканың болгаш культураның улам ыңай хөгжүлдезиниң эң чугула айтырыгларын республиканың күрүне эрге-чагыргазының дээди органының депутаттарынга чугаалажып көөрү-биле киирген.

Ноябрьның 18-те эртенгиниң 10 шакта Кремльдиң Улуг ордузунга РСФСР-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының дөрткү сессиязы бодунуң ажылын эгелээн.

Эштер **Л. И. Брежневти, Ю. В. Андроповту, В. В. Гришинни, А. А. Громыкону, А. П. Кириленкону, Ф. Д. Кулаковту, К. Т. Мазуровту, А. Я. Пельшени, Н. В. Подгорныйны, Г. В. Романовту, Д. Ф. Устиновту, П. Н. Демичевти, Б. Н. Пономаревту, М. С. Соломенцевти, И. В. Капитоновту, В. И. Долгихти, К. Ф. Катушевти, К. У. Черненкону, Я. П. Рябовту** депутаттар болгаш аалчылар диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле бут кырынга тура уткааннар.

Сессияны РСФСР-ниң Дээди Совединиң Даргазы депутат **В. А. Котельников** ажыткан.

Сессияның киржикчилери сессиялар аразында үе иштинде мөчээн депутаттар Т. И. Богдановтуң болгаш В. Р. Ермолаевтиң тураскаалын сактып туруп ёзулааннар.

Чаа соңгуттурган депутаттар В. А. Беликовтуң, Б. П. Уткиниң, Ю. Г. Тесленконуң, Ж. В. Розмахованың бүрүн эргелериниң дугайында Мандат комиссиязының илеткелиниң талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Депутаттар сессияның хүн айтырыын, а ол ышкаш ооң ажылының чурумун чаңгыс үн-биле бадылааннар.

Сессияның хүн айтырыында мындыг айтырыглар кирген:

1. 1976—1980 чылдарда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне беш чыл планының дугайында.
2. 1977 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында.
3. 1977 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1975 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында.
4. РСФСР-ниң Дээди Совединиң Херээженнерниң күш-ажылының болгаш амыдыралының айтырыгларының, иелиг болгаш чашты камгалаарының талазы-биле доктаамал комиссияны тургузарының дугайында.
5. РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында.

Хүн айтырыының бирги болгаш ийиги айтырыгларының талазы-биле илеткелди РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, РСФСР-ниң Күрпланының даргазы, депутат **Н. И. Масленников** кылган.

СОВЕТ-ЮГОСЛАВ ДЫҢНАДЫГ

Югославия Социалистиг Федеративтиг Республиканың Президентизи, Югославияның Коммунистер Эвилелиниң Даргазы Иосип Броз Титоның чалаашын ёзугаар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев 1976 чылдың ноябрь 15-тен 17-ге чедир Югославия Социалистиг Федеративтиг Республикага найыралдың аян-чоруун кылып чораан.

Чүректиң ханызындан, билчиишкиниң байдалынга болгаш хүндүлежиринин ёзузунга эрткен чугаалажышкыннар үезинде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле ЮСФР-ниң Президентизи, ЮКЭ-ниң Даргазы И. Броз Тито СЭКП биле ЮКЭ-ниң ажыл-чорудулгазының кол угланышкыннарының дугайын бот-бодунга дыңнадып, совет-югослав харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдериниң дугайында санал-оналдарны бүгү талалыг солчуп, делегей байдалының база делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң эң чугула айтырыгларын көрген.

Чугаалажышкыннарга кирипкеннер болза:

совет таладан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. Н. Родионов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭТА-ның чиңгине директору Л. М. Замятин, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ЮСФР-де элчини В. И. Степанов;

югослав таладан — ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЮСФР-ниң Президиумунуң кежигүнү Э. Кардель, ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЮСФР-ниң Президиумунуң Даргазының оралакчызы В. Жаркович, ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң Күүскомунуң секретары С. Доланц, ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЮСФР-ниң Эвилелдиң Күүсекчи вечезиниң Даргазы Д. Биедич, ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЮСФР-ниң Эвилелдиң Күүсекчи вечезиниң Даргазының оралакчызы, ЮСФР-ниң даштыкы херектер талазы-биле Эвилел секретары М. Минич, ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң Күүскомунда секретары А. Грличков, ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЮСФР-ниң ССРЭ-де элчини Й. Смоле олар кирипкен.

Аян-чоруктуң үезинде ЮСФР-ниң Президентизи И. Броз Тито СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке «Хосталга ордени» тывыскан.

Л. И. Брежнев болгаш ооң-биле кады чеде берген СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыкону, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушевти болгаш өске-даа совет эштерни ЮСФР-ге эвилең ёзу-биле, чүректиң ханызындан хүндүткеп хүлээп алган.

I.

Ийи талалыг кады ажылдажылганың айтырыгларын чугаалажып турарының үезинде талалар ССРЭ-ниң болгаш ЮСФР-ниң, СЭКП-ниң болгаш ЮКЭ-ниң аразында харылзааларның чайгылыш чок быжыгып турарын сеткил ханыышкыны-биле демдеглеп, политиканың, экономиканың, эртем-техниканың, культураның болгаш өске-даа адырларга кады ажылдажылганың бүгү талалыг хөгжүлдези ийи таланың доктаамал сагыш салыышкыннарының болгаш күженишкиннериниң түңнели болур дээрзин онзалап демдеглээн.

Совет-югослав харылзаалар 1955 чылдың Белград декларациязында, 1956 чылдың Москва декларациязында болгаш медеглелинде кирген, 1971 чылдың медеглелинде база ооң дараазында кады кылган совет-югослав документилерде бадыткаттынган база сайзыраңгайжаан принциптерге дүүштүр тургустунуп турар. Ол документилер болгаш ылаңгыя Л. И. Брежнев биле И. Броз Титоның ужуражышкыннарының түңнелдери совет-югослав кады ажылдажылгага күчүлүг идигни берип, ийи партияның болгаш чурттуң харылзааларын чедиишкинниг хөгжүдерин хандырып, Совет Эвилелиниң болгаш Югославияның улустарының найыралдын быжыглаан. Социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң ниити эчис сорулгазын барымдаалааш, бот-эргениң, хамаарышпас чоруктуң, деңэргениң, иштики херектеринге холгаарлашпастың принциптерин шыңгыы сагыыры, чурт бүрүзүнүң төөгүлүг, национал болгаш делегей талазы-биле онзагай чүүлдерин илередип турар эрге-ажыктарны, дуржулганы болгаш практиканы хүндүткеп көөрү, социалистиг хөгжүлдениң янзы-бүрү оруктарын бот-тускайлан болгаш хостуг шилип алырын хүндүлээри, Маркстың, Энгельстиң болгаш Ленинниң өөредиглериниң база улуг идеалдарының ёзузунга таарыштыр ийи партияның болгаш чурттуң интернационалчы эш-ёзулуг эки тура барымдаалаан кады ажылдажылгазы СЭКП-ниң болгаш ЮКЭ-ниң, ССРЭ-ниң болгаш ЮСФР-ниң аразында найыралчы харылзааларны улам ыңай быжыглаарының быжыг база идегелдиг үндезини болур кылдыр санап турар.

СЭКП-ниң болгаш ЮКЭ-ниң аразында кады ажылдажылганың чедип алдынган деңнелин бедик-биле үнелеп, ону совет-югослав харылзааларның үре-түңнелдиг хөгжүлдезинге оларның улуг салыышкыны кылдыр көргеш, талалар келир-даа үеде партийжи шугум талазы-биле харылзааларны калбартырын онза чугула ужур-дузалыг кылдыр көрүп турарын онзалап демдеглээн. Кайы-даа таланың сонуургап турары айтырыглар дугайты ийи партияның ижин-кара чок боттуг харылзажылгазын моон соңгаар-даа калбартырын, үргүлчүнүң ужуражышкыннарын эрттирерин, янзы-бүрү деңнелдерге санал-оналдар солчурун база консультациялар кылырын, кады ажылдажылганың туруп турар хевирлерин байыдарын олар дугуржуп алган.

Ийи чурттуң чазактарының аразынга харылзажылгаларны улам ыңай калбартырынга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш ЮСФР-ниң Скупщиназының, Совет Эвилелиниң министерстволарының, ведомстволарының болгаш Югославияның чогуур күрүне органнарының аразынга кады ажылдажылганы быжыглаарының, ийи чурттуң республикаларының болгаш хоорайларының аразынга харылзааларны калбартырының бүгү-ле таарымчалыг байдалдары бар деп талалар демдеглээн.

Деңэргелиг болгаш кайы-даа талага ажыктыг экономиктиг кады ажылдажылганың чедиишкинниг хөгжүлдезинге сеткил ханыышкынын илергейлээш, ону хапшырадырынга таарымчалыг аргалар туруп турар дээрзинге боттарының бүзүрелин онзалап демдеглээн. Делегейде күш-ажыл хуваалдазының амгы үе хевирлерин улам калбак ажыглаары, үр хуусаалыг үндезинге бүдүрүлге кооперастаашкынын хөгжүдери ол сорулганы чедип алырынга идиг бээр.

Профэвилел, аныктар, херээженнер болгаш өске-даа ниитилел-политиктиг организацияларның кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге тала-

(Уланчызы 3-кү арында).

ХОЖУДАП ТУРАР

Көдээ ажыл-агый техниказын 1977 чылдың хову ажылдарынга белеткээр талазы-биле Бии-Хем районнуң колхоз, совхозтарының, «Сельхозтехника» салбырының болгаш районнар аразының Чадаанада «Сельхозтехника» каттыжыышкынының механизаторларының, ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының инициативазын СЭКП обкомунуң бюрозу деткээн, ук коллективтерниң бо талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин чер болганга таныжып, деткиир, техника септелгезин чогуур үезинде, бедик шынарлыг эрттирериниң арга-курлавырларын тывар ажылдар бо хүннерде районнарда калбарган.

Машина-трактор парыгын 1977 чылдың хову ажылдарынга белеткээр чугула кампания Таңды районнуң ажыл-агыйларында канчаар чоруп турарыл? Маңаа харыылаары берге эвес, бо ажыл кончуг шуушпен чоруп турар, өскээр чугаалаарга, техника септелгези шуудаваан, чаа-да эгелеп, организастыг хемчеглер алдынып эгелээн. Ооң тодаргай чижээ болза, ажыл-агыйлар бо чылдың дөрткү кварталында план ёзугаар янзы-бүрү марканың 102 тракторларын септээр турган, чүгле 32-ни септээн, септээри-биле мастерскаяларда тургусканы 34. Чылдың сөөлгү кварталында районга ниитизи-биле 29 комбайнны септээр турда, кылып алганы чүгле 2, а бүгү ажыл-агыйларга септээр деп көргени — 209.

Техника септелгезиниң байдалы үстүнде чурагайлардан билдине бээри илдең-дир. Күскү комплекстиг хову ажылдары доозулгандан бээр үр үе эрткен. Септелге дугайы узамдыгып, сагыш амыр олурар чоруктуң ужурунда Таңды районга машина-трактор парыгын хову ажылдарынга белеткээри саадап, чаа-да хөделип эгелеп турарын агартыр чөптүг чылдагаан чок.

Көдээ ажыл-агый техниказын хову ажылдарынга белеткээринге чүгээр көргүзүгнү Дуржулга станциязының механизаторлары чедип алган. Ында ниитизи-биле 25 кижи септелгеде хаара тудуттунган. Машиналарны белдирлер аайы-биле септээриниң депшилгелиг аргазы-биле септеп турар.

Моторлар цегиниң коллективи септелгени шынарлыг чорудуп турар. 30 чыл механизатор стажтыг Михаил Монгуш, моторист Валерий Столбов, Дүмбүү Оюн олар тракторлар шимчедикчилерин боттарының беш салаазы дег эки шиңгээдип алган, ынчангаш оларның септээн моторларын тускай комиссия бедик үнелел-биле хүлээп ап турар. Аппаратчик Петр Хайнацкий, токарьлар Александр Портнягин, ооң өөреникчизи Валерий Глазов олар септелгеде үлегерлиг ажылдап, ээлчег нормазын ажырып турар.

— Ажылывыс ам-даа шуудаван. Ажыы-биле чугаалаарга, септелгеге кирер ужурлуг кижилерни безин долузу-биле чыып ап шыдаваан бис, септелгеге бичии-даа озалдап болбас деп чүвени билир бис, чоокку хүннерде бо ажыл калбарар—деп, машина-трактор мастерскаязының эргелекчизи Александр Дмитриевич Бобков миннип чугаалады.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта байдалдың дүвүренчиг болганы элдептиг. Экономиказы быжыккан, хоочун ажыл-агыйның механизаторлары техника септелгезин база орай эгелээн. Дөрткү кварталда тракторлар септээр планының чүгле 25 хуузун күүсеткен, чаңгыс-даа комбайн, аңдазын, сеялка, өске-даа техника септеп албаан. Септелгени комплекстиг чорударының эргежок чугулазының дугайында Казахстанның партия-ажыл-агый активиниң хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң сүмезин ында уттуп турары ол эвес бе?

Техника септелгези

Совхозтуң төп мастерскаязынга кире бергеш, ында ажылдаан кижилерден ажыл-херек дугайын айтырарга эки чүүлдер дугайын эвес, а боттарының хомудалдарын мурнады бээрлер хөй. Олар ажылда саадаашкынны артык кезектер чедишпези-биле тайылбырлап турар. Ооң шын талазы база бар харын. Шимчедикчилер, дамчыдыкчы хааржааның кезектери, поршень бөлүү, дискетелчек валдар, форсункалар, кареткалар, сальниктер, клапаннар... Шынап-ла техниканың хөй кезектери чедишпейн турар чер-дир. Ооң ужурунда мастерскаяга кииргеш, септеп эгелээн тракторлар артык кезек чогундан туруп берген.

Мастерская эргелекчизи М. Рубцов артык кезектер дилеп, ажыл-агыйларже, Кызылче үргүлчү халдып-ла турар, а түңнел барык чок. Бо дугайын кол механик Ю. Колегозтан айтырарымга, «артык кезектерге чагыгны чоокта киирген бис, келбес боор чүве-дир» деп кагды. Бо чылын херек артык кезектерге чагыгны эрткен 1975 чылда-ла кылыр болгай, ам чагыг киирерге ол коадуунда-ла кезээ чылга хамааржыр апаарын механик билбээни ол. Кыжын — терге, чайын — шанааң белетке деп чоннуң үлегер чугаазын безин бодаваан ол боор.

Көдээ ажыл-агый техниказын районнар аразының Кызылда «Сельхозтехника» каттыжыышкынынга септедирге, оларның алыр төлевири улуг, шынары куду боор-дур, биске кылырга төлеп бээри эвээш-тир дээр янзылыг, инженерниң бодалы шын эвес болгу дег. Септелгени бодунуң күжү-биле чорудуп шыдавас, ам безин кезектер манап олурар болганда мындыг ниити чугаадан үнгеш, харын «Сельхозтехника» каттыжыышкыны-биле харылзааны экижидип, демниг ажылдаары чугула, чүге дизе, адак дээрге-ле, Кызылда «Сельхозтехника» каттыжыышкынында белдирлер болгаш агрегаттар солуур фонд безин бар болгай.

Мооң ужурунда машина-трактор парыгының бүдүрүкчүлүүн бедидер, септелге, техниктиг хандырылгага чарыгдалды кызырып, камналга чедип алыр талазы-биле чүгле кылыры безин берге боор турар. Бо чүүлдер септелге ажылын кыдыра көрүп, ажылдың организастаашкынының багай чорудуп турарындан болу бергенин дорту-биле айтыр херек. Совхозтуң дирекциязы, ында партком бо талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыры негеттинип турар.

Көдээ ажыл-агыйның мурнунда тургустунган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге механизатор кадрларының өөредилгезин организастаары чугула айтырыг апарган. Бо чылын районнуң ажыл-агыйларынга 115 механизаторну, район төвүнге ДОСААФ шугуму-биле 25 комбайнерни өөредирин планнаан. Бо хүннерде «Коммунизмниң херели» колхозта болгаш С. К. Тока аттыг совхозта каттышкаш чүгле 40 кижи өөредилгени эгелээн, өске ажыл-агыйларда чүү-даа чок. Механизаторларның мергежилин (клазын) бедидериниң өөредилгези база эгелевээн.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта механизатор кадрлар өөредилгезин эгелевээни база элдептиг. Совхозта тараа кезер 70 комбайнның чүгле чартык кезии бо күскү ажаалдага киришкен болгай. Ооң чылдагааны — механизаторлар чедишпээни. Мооң ужурунда совхоз барык 500 гектар черниң тараазын ажаап күш четпейн, хар адаанче киирген.

Көдээ механизаторларның кол-ла сорулгазы болза техниканы комплекстиг септээрин хандырары, шынарын экижидери, бүгү техниканы магадылал паспорту-биле комиссияларга дужаары. Ону чедип алырда күш-ажылдың организастаашкынын экижидери, материалдыг болгаш моральдыг шагнал-макталдың аргаларын калбаа-биле ажыглаары, социалистиг чарышты дээштиг организастаары чугула, бо чүүлдер Таңды районнуң механизаторларынга дорт хамааржыр.

А. АИР.
«Шынның» корр.

ЧУРУКТА: Дуржулга станциязының мурнакчы септелчилери (солагай таладан) мотористер М. Монгуш болгаш В. Столбов оларның ажылдап турары.

Эш Л. И. Брежневтиң Югославиядан чорупканы

ЮСФР-ниң Президентизи, ЮКЭ-ниң Даргазы эш И. Броз Титоның чалаашын ёзугаар Югославияга аян-чорук кылып чораан СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев ноябрь 17-де Белградтан Төрээн чуртунче чорупкан.

Белградтан эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. Н. Родионов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭТА-ның чиңгине директору Л. М. Замятин олар база чорупкан.

ЮСФР-ге хүлээп алган протокол ёзугаар Ак орду чанынга эш Л. И. Брежневти үдээриниң албаның ёзулалы болган. ССРЭ-ниң болгаш ЮСФР-ниң күрүне гимнилерин күүсеткен, хүндүлүг салюттуң 21 дааштаашкыны чаңгыланып үнген. Эштер Л. И. Брежнев болгаш И. Броз Тито хүндүлүг таңныылдың чыскаалын эрткеннер. Эштер Л. И. Брежневке болгаш И. Броз Титога пионерлер чечектер тудускан.

Эш И. Броз Тито, ЮСФР-ниң Президиумунуң кежигүнү, ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң кежигүнү Э. Кардель, ЮСФР-ниң Президиумунуң Даргазының оралакчызы, ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң кежигүнү В. Жаркович, ЮСФР-ниң скупщиназының Даргазы, ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң кежигүнү К. Глигоров, Эвилелдиң күүсекчи вечезиниң Даргазы, ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң кежигүнү Д. Биедич, Югославияның күш-ажылчы улузунуң Социалистиг эвилелиниң эвилел конференциязының Даргазы, ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң кежигүнү Д. Петрович, Югославияның Профэвилелдер эвилелиниң чөвүлелиниң Даргазы, ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң кежигүнү М. Шпиляк, Сербия Социалистиг Республиканың Президиумунуң Даргазы Д. Маркович, Сербияның Коммунистер эвилелиниң ТК-ның Даргазы, ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң кежигүнү Т. Влашкалич, ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң Күүскомунда секретарьлар Ю. Билич, А. Грличков болгаш В. Срзентич, ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң Күүскомунуң кежигүнү В. Видич, Эвилелдиң күүсекчи вечезиниң Даргазының оралакчызы, даштыкы херектер талазы-биле Эвилелдиң секретары, ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң кежигүнү М. Минич, улус камгалалының талазы-биле эвилелдиң секретары, ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, армия генералы Н. Любичич, Сербия Социалистиг Республиканың скупщиназының Даргазы Ж. Василевич болгаш Югославияның партия база күрүнениң өске-даа удуртукчулары эш Л. И. Брежнев-биле чылыг-биле байырлашканнар.

Хүндүлүг таңныылга үдедип алгаш, автомашиналарның чоруп турганы Белградтың кудумчуларынга болгаш шөлдеринге хөй муң белградчылар Леонид Ильич Брежневке чүректиң ханызындан байыр чедиргеннер.

ССРЭ-ниң болгаш ЮСФР-ниң күрүне туктары-биле шиметтинген аэродромга эш Л. И. Брежневти ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң Күүскомунуң секретары С. Доланц, ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЮСФР-ниң ССРЭ-де элчини Й. Смоле, а ол ышкаш СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ЮСФР-де элчини В. И. Степанов олар үдээннер.

(СЭТА).

Эш Л. И. Брежневтиң Москвада чедип келгени

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев ноябрь 17-де Белградтан Москваже ээп келген. Эш Л. И. Брежнев ЮСФР-ниң Президентизи, Югославияның Коммунистер Эвилелиниң Даргазы эш Иосип Броз Титоның чалаашын ёзугаар найыралдың аян-чоруун кылып, Югославияга чораан.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады Москваже СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. Н. Родионов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭТА-ның чиңгине директору Л. М. Замятин олар база ээп келген.

ССРЭ-ниң Күрүне туктары-биле шиметтинген Внуково аэродромга эш Л. И. Брежневти эштер Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. У. Черненко, Я. П. Рябов, СЭКП ТК-ның кежигүннери Б. П. Бугаев, Г. С. Павлов, Н. М. Пегов, Н. А. Щелоков, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидаттар С. К. Цвигун, Г. К. Цинев, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү Ю. М. Чурбанов, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы А. Г. Ковалев, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизиниң оралакчызы Г. Х. Шахназаров, албанның өске-даа кижилери уткааннар.

Уткааннарның аразынга ЮСФР-ниң ССРЭ-де херектеринге түр бүзүреттирген Н. Джукич, ЮСФР-ниң ССРЭ-де элчин чериниң дипломаттыг ажылдакчылары бар болган.

(СЭТА).

Совет-югослав дыңнадыгга ат салганы

БЕЛГРАД. (СЭТА). Ноябрь 17-де анаа совет-югослав чугаалажышкыннар доозулган.

Ак ордуга совет-югослав дыңнадыгга ат салган.

Дыңнадыгга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев болгаш ЮСФР-ниң Президентизи, ЮКЭ-ниң Даргазы И. Броз Тито ат салганнар.

Ат салыышкынының үезинде Совет Эвилелиниң болгаш Югославия Социалистиг Федеративтиг Республиканың партия болгаш күрүне ажылдакчылары киришкен.

Совет-югослав дыңнадыгга ат салганы-биле холбаштыр эш Л. И. Брежнев чугаалажышкыннарның югослав киржикчилеринге чүве чугаалаан.

(Уланчызы 3-кү арында).

Бөгүн—Ракета шериглериниң болгаш артиллериязының хүнү

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КАМГАЛАЛЫНДА

Стратегтиг хевириниң Ракета шериглериниң кол командылакчызы армия генералы Владимир Толубковуң ПМА-ның корреспондентизи-биле интервьюзу.

— Бистиң чуртувуска чылдың-на ноябрь 19-та Ракета шериглериниң болгаш артиллериязының хүнүн демдеглеп турар. Ол байырлалды 1944 чылда совет улустуң немец-фашистиг эжелекчилерге удур демиселиниң чылдарында ооң дайынчы ачы-хавыязын демдеглээри-биле Артиллерия хүнү кылдыр тургускан. Совет артиллериязының күчүзү болгаш бедик дайынчы шынары, ооң дайзынның артиллериязындан артык күштүг Сталинград тулчуушкунунга эң-не тодаргайы-биле илерээн. Аңаа 15,5 муң үгер-боолар болгаш миномёттар киришкен.

Кызыл Армияның ол шавар халдаашкыны 1942 чылдың ноябрь 19-та эгелээн болгаш 330 муң кижилиг фашист армияны бүзээлээш, чылча шапканы-биле доозулган. Кызыл Армияның Сталинград чоогунга тиилелгези делегейниң ийиги дайынынга эргилдениң эгези болган.

1941 чылдың июльда гитлерчи шериглерже бирги боолаашкынны сураглыг «катюша» кылган. Удавааnda фронтуга реактивтиг артиллерияның он-он, чүс-чүс батареялары көстүп келген. Москва чоогунга шавар халдаашкынга-ла 415 «катюша» киришкен. Дивизионнар болгаш полктар тургустунуп эгелээн. 1942 чылда реактивтиг артиллерияның бригадалары болгаш дивизиялары тургустунгулаан.

Артиллерия дайынның бүгү үе-чадаларында совет шериглерниң кол согуглуг күжү болбушаан, «дайынның бурганы» атты чөптүг-биле чаалап алган. Бир эвес Москва чоогунга тулчуушкунга фронтунуң бир километр бүрүзүнге-ле 40 хире үгер-боолар турган болза, дайынның төнчү чадазында оларның саны 250-300 чеде берген.

Дайын доозулган соонда АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери ССРЭ-ге удур күш дөгээриниң политиказын чорудуп эгелээн. Чепсегленишкинниң, атомнуг күткүл, антисоветчи бөлүттежиишкиннерни тургузары болгаш социалистиг чурттарга «хенертен согугну» таварыштырар дээн кыжаныг — ооң чарылбас кезээ турган. Совет Эвилели бодунуң камгаланыр аргазынче онза сагыш салыр ужурга таварышкан. Барыын чүктүң өжээргек күштерниң ындыг үннеринге харыы кылдыр база АКШ-тың атомнуг монополиязын узуткаар сорулга-биле бодувустуң ракета-ядролуг чепсээвисти бүдүрер дээш бистиң чуртувуска кончуг дүрген хемчеглерни ап чоруткан. Бежен чылдарның төнчүзүнде ол айтырыг колдуунда шиитпирлеттинген.

Ракета шериглериниң баштайгы кезээ 1946 чылда реактивтиг артиллерияның гвардейжи полкунуң баазазынга тургустунган. Ракета-ядролуг чепсектиң хөгжээни-биле оларны хевирлеп тургузары үргүлчүлээн. Кажан СЭКП ТК болгаш Совет чазак Чепсектиг Күштерниң чаа тускайлаң хевири—стратегтиг хевириниң Ракета шериглерин тургузар деп шиитпирни хүлээп аарга, олче диптер аразының баллистиктиг болгаш ортумак ыраккшылдың ракеталары-биле чепсегленген бүгү кезектер кирген.

ССРЭ-ниң болгаш бүгү дем каттыштырылгазының камгалалын быжыглаарынга стратегтиг хевириниң Ракета шериглериниң улуг ужур-дузазын үнелеп көргеш, 1964 чылдан эгелеп ол байырлалды Ракета шериглериниң болгаш артиллериязының хүнү кылдыр демдеглээрин доктааткан.

— Стратегтиг хевириниң совет Ракета шериглери ийи он чыл чыгыы туруп турар. Эртем болгаш инженер угаан-бодал база чаңгыс черге турбас болгай. Ракета шериглериниң хөгжүлдезинге ол кайы хире салдарлыгыл?

— Ракета шериглери эртемниң болгаш техниканың амгы бүгү чедиишкиннерин бодунда бүрүнү-биле сиирген, эртем болгаш инженер угаан-бодалдың хөгжүлдези-биле деңге чоруп орар.

Эрткен чылдарның дургузунда онза идегелдиг болгаш дайынчы шынарлыг-биле ылгалып турар ракета комплекстери кылдынып база улам чаартынган. Бо хүннерде Ракета шериглери халапкыг күштүг ок-чемзекти ап, кандыг-даа хемчээлди эртип шыдаар ракеталар-биле чепсегленген. Оларда дайынчы башкарылганың болгаш харылзааның автоматчыттынган системалары, башкарылганың өске-даа эң чаа арсеналдары бар.

Янзы-бүрү класстарның болгаш хевирлерниң ракеталары-биле бистиң Чепсектиг Күштеривистиң өске-даа хевирлери дериттинген. Олар чурттуң кургаг чер шериглериниң, авиациязының, флодунуң болгаш агаардан халдаашкынга удур шериглерниң дайынчы күчүзүнүң үндезини болуп турар.

Уннут артиллерияның база доктаамал чаартынып турарын айтыр херек. Амгы үеде совет артиллерия кезектери танкыга удур артиллерияның болгаш үгер-боолорның янзы-бүрү чаа системалары-биле чепсегленген. Ол системалар боолаарының улуг ыраакшылы, шимченгири болгаш ок-чемзээниң күштүг-биле ылгалып турар. Хайгыылды болгаш отту башкарарының электрон-оптиктиг херекселдери, харылзааның янзы-бүрү херекселдери боолаарынга кончуг кыска үеде белеткенир болгаш удурланыкчыны чазыг чок узуткаар арганы берип шыдаар.

— Ракета шериглериниң болгаш артиллерияның техниктиг сайзыралының бедик деңнели бүгү составтан база онзагай бедиткен негелделерни салыр ыйнаан але?

— Ынчаар-ла канчаар. Техника сайзыраңгай болган тудум, ону эдилеп турар кижилерден негелде база бедик болур. Ынчангаш бистиң шериглеривистиң составы бүгү талалыг — техниктиг, дайынчы болгаш политиктиг бедик белеткелдиг.

Офицерлерниң 60 ажыг хуузу бедик инженер белеткелдиг кижилер, хөй кезии—дуржулгалыг специалистер, ракета херээниң ёзулуг мастерлери. Аңаа дайынчы болгаш сержант составтың 70 ажыг хуузу бисте дээди, ортумак техниктиг болгаш ортумак эртемниг кээп албан эрттирип турар. Ийиги ракетчи болгаш артиллерист бүрүзү-ле дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиини.

Ракетчилерниң болгаш артиллеристерниң билииниң база дайынчы шиңгээзиниң бедик деңнелдиин «Кавказ», «Север», «Щит-76» өөредилгелер көргүскен.

— Совет ракетчилер дайынчы дежурныйлаашкынны чорудуп турары билдингир болгай. Албанның ол хевири кандыг уткалыгыл база ону чүге кылып турарыл?

— Стратегтиг хевириниң Ракета шериглери дайзынга согуг бээринге кезээде белен. Шак ындыг чорук дээрге, НАТО кежигүнү империалистиг чурттарның хөделиишкиннеринге харыы бөддүрген хемчег-дир. Ол тайбыңны болгаш совет кижилерниң, социалистиг дем каттыштырылга чурттарының тургузукчу күш-ажылын идегелдии-биле камгалаар ужурлуг. Ракета кезектериниң бедик дайынчы белеткелдии реакциялыг күштерниң агрессивчи кузел-чүткүлдерин доктаадырының факторы болбушаан, хоозурадыкчы ракета-ядролуг чепсекти кым-даа ажыглавазын дээш гуманистиг сорулгалыг хемчег болур.

Дайынчы дежурныйлаашкын дээрге, онаа чугула дайынчы даалганың күүселдези-дир, ол ракетчи-дайынчылардан кошкаш дивес кичээнгейни, бедик серемчилелди негээр. Ынчангаш бодунуң Төрээн чуртун, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазын камгалаарының херээн кандыг-даа үеде боттандырар арганы берип турар.

— «Совет дайын айыылы» Барыын чүктүң кырында диргели берген дээр дугайында буржуаз парлалганың бүгү шуугаазының чүү деп көрүп турар Силер?

— Совет Эвилели база ооң Чепсектиг Күштери кажан-даа, кымга-даа кыжанмайн келген болгаш кыжанмайн турар деп Совет чазак хөй удаа дыңнадып турган болгаш дыңнадып турар-даа. Бистиң чуртувус тайбыңга ынакшылдыг саналдарны чаңгыс эвес катап киирген. Совет чазак чүгле КНО-нуң Кол Ассамблеязының сөөлгү сессиязынга болгаш Венага чугаалажыышкыннар үезинде база чепсегленишкинниң кызырар болгаш чавырлыышкынны ханыладыр дугайында дыка хөй тодаргай саналдарны идип үндүрген. ССРЭ стратегтиг ядролуг күштерни кызыгаарлаары дээш туржуп турар.

«Ёзулуг чөптүг үндезинге чепсегленишкинниң дүжүрериниң хемчеглеринче — улуг, кол-даа хемчеглерже ийикне азы амдызында бичии-даа хемчеглерже—кирерinge даарта-даа болза белен бис. Бисте бичии-даа саадал чок!» деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев октябрь 25-те партияның Төп Комитединиң Пленумунга чугаалаан.

— Чурттуң ниити бюджединден камгалалга чарыгдалдар ам дөрт чыл улаштыр кызырлып турар—ол дээрге Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг чайгылыш чок чүткүлүнүң херечизи-дир. 1977 чылда оон хемчээли 17,2 миллиард рубль болур, ол дээрге бюджеттиң 7,2 хуузу-дур.

Ынчалзажок Барыын чүкте ССРЭ-биле харылзааларның экижииринге, дүшкүүрлуг чоруктуң чавырлыырынга, чепсегленишкинден кайгамчык хөй орулгаларны ап турар болганындан ону соксадырынга удурланып турар күштүг салдарлыг бөлүктер бар. Чер кырынга тайбыңга кончуг айыылдыг чепсегленишкинни, боттарының шериг чарыгдалдарын шыназыдар дээш «совет дайын айыылының» дугайында хоозун чугааны чогум-на олар тарадып турарлар.

(ПМА).

Төрээн чурт ракетчи шериглерге болгаш артиллеристерге күчүлүг техниканы хүлээдип берген. Ону чүгле бүгү талалыг өөредилгени эрткен болгаш ханы билиглиг башкарып шыдаар.

Офицер Ю. Кудинниң ракетчилери—часпас адыгжылар. Дайынчы болгаш политиктиг белеткелге чедиишкиннери дээш шаңнатканы округтуң шилчиир Кызыл тугун олар ам ийи чыл улаштыр эдилеп турарлар.

Ракетчилер боттарының социалистиг хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседип турарлар. Бүгү составтың 50 ажыг хуузу—өөредилгениң тергиини, шупту дайынчылар—дуржулгалыг специалистер. Чоокта чаа болуп эрткен округ маргылдааларынга олар бирги черни ээлээннер.

Чайгы үеде өөредилгениң түңнели-биле капитан А. Дикаревтиң батареязы эң эки деп санаттырган. Аңаа шилчиир вымпелди тывыскан.

ЧУРУКТА: капитан А. Дикаревтиң дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиини болган батареязынга кезектиң шилчиир вымпелин тывыскан. Мурнуку планда—капитан А. Дикарев.

О. ПОРОХОВНИКОВТУҢ *фотозу.*
(СЭТА-ның фотохрониказы).

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

«Шын» солуннуң шериг-патриоттуг үндүрүлгези № 10

АРЕВЭЧИ ЧЫЛДАРЫМ

Назы-харым ам улгаткан. Сөөлгү он ажыг чылдарның дургузунда Баян-Кол суурнуң эмнелге черинде ажыл-агый эргелекчизинде ажылдап турар мен, ынчалзажок хөй-ниити ажылынга база киржип чор мен.

Бистиң аныяктарывыс адаларының чаагай чаңчылдарын төлептии-биле уламчылап чоруурлар. Бистер база-ла ындыг чордувус. Мээң үем кижилерниң чалыы назыны дайынның кадыг-берге чылдарында эрткен. Кара сагыштыг дайзынны чылча шавар херекке боттарывыстың үлүүвүстү киириштирер, улуг Ада-чуртувус — Совет Эвилелинге бүгү талалыг дузаны чедирер дээш канчаар-даа аажок кызып ажылдап турдувус. Кандыг-даа ажылды кожуун, сумуга боттандырар дээнде ол черниң партия, комсомол кежигүннеринге шуутла тодаргай даалганы бере бээр чүве болгай. Ынчангаш мен бо кыска чүүлүмге аревэчи (ам болза комсомолчу) даалганы канчаар күүседип чорааным дугайын бижикседим.

Алыс чуртум Улуг-Хемниң ол чарыы—Эжим. Дайын мурнуу чарында колдуунда хуу ажылдыг чораан бо черниң чону хөй мал өстүрер, тараа тарыыр, үжүк-бижикке өөренир дээш хайныышкынныг-ла ажылдап чораан чүве. 1941 чылдың июнь айның бир хүнүнде бистиң Эжим сумуга кожуун черинден элээн хөй даргалар чедип келгеш, «Сумунуң бүгү чонунуң хуралы болур, улус чыып келинер» дээш бистерни ол-бо черлерже аъткарды. Бир хондур чоруп тургаш, бүгү чонну чыып келдивис. Аът, шарыда ушкашкан хөй кижи Ораш-Хемниң Оруктуг-Ой аксында торгу дег көкүг-шыктыг дөргүнге чыглып келдилер. Бо черниң чонунун наадым-байыр эрттирер чери ол чүве.

Кожуун төвүнден келген даргалар ССРЭ-же фашистерниң халдап, чаа-дайынны үндүргенинин дугайын анаа чыылганнарга дыңнадып, фронтуга дузалаар дугайында шиитпирни ол-ла хуралдан хүлээп алды. Хуралдың киржикчилери дузаламчы кылдыр бээр мал-маганының, акша-хөреңгизиниң сан-түңүн адап-ла эгелээн. Бир дугаарында Түлүш Чүлдүм-оол туруп келгеш:

— Совет Эвилелинге дузаламчы кылдыр 2 аътты, 200 акшаны бээр мен. Хоралыг дайзыннарны чылча шаварынга мээң баштайгы киирген үлүүм ол болзун—деп чугаалады.

Ховалыг Чолдак-оол 20 хой, ийи аът, Хайыракан Ховалыг 2 аът, 200 акшаны, Сат Сендажы бир аът, бир шарыны бээр кылдыр бижиткен.

Даартазында нам үүрүнүң даргазы чоннуң берген мал-маганын чыгааш, суму төвүнге чедирерин биске даасты. Бистер, аревэчилер, кызыл тугувусту хөлбеңнедир тудуп алгаш, белекке берген бүгү малды суму төвүнге чедире бердивис. ТАР-ның Шериг яамызындан келген майор Бербак-оол бисти «Эр-хейлер, озал чокка келдинер» деп мактады. Ол-ла чайын мени кезек өөрүм-биле кады ТАР-ның аъттыг Кызыл Шериинче кедире берген. Чыл хире болганда элээн хөй шериглерни тус-тус кожууннарже чорутту. Мен Бии-Хем районнуң Тарлаг сумузунуң улус чонунга 110 шактыг шериг өөредилгезин башкылап эгеледим. ТАР-ның чазак кежигүнү Түлүш Боодуш, нам үүрүнүң секретары Дамба, суму даргазы Байкара Мартый-оол, ополчен шериниң рота командири Сундуй, школа директору Серен-Доржу болгаш оон-даа өскелерниң дузаламчызы-биле 6 кезек черге өөредилгени чедиишкинниг эрттирдивис.

Ол чайын Бии-Хем районнуң ажылчы чоннарындан белек чыыр комиссияның составынга ажылдап турдум. 1943 чылдың күзүнүнде шеригден халашкаш, Кара-Булуңга аревэ суму комитединиң секретарының оралакчызынга ажылдап кирдим. Ол күзүн бистиң сумудан 12 кош белекти чыгааш, Кызылга чедириштим. Кызылга чедир үш хонуп келген бис.

1945 чылдың кыжынында Украинаның өскүс калган уругларынга белек чыыр деп патриоттуг шимчээшкин бүгү Тывага калбарган. Бистиң сумувустуң аныяктары чондан 6 муң ажыг акшаны чыгган чүве. Бо бүгү ажылды аревэниң даалгазын ёзугаар күүседип турдувус. Ынчангаш аревэчи чылдарым кажан-даа уттундурбас.

М. СЫГЫР-ООЛ.

Солдатка—медаль

Шериг Чөвүлелиниң кежигүнү, Ыраккы Чөөн Чүктүң Кызыл Туктуг шериг округунуң политэргелелиниң начальниги генерал-лейтенант М. Дружинин аваа дайынчы Н. Шаиховка «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальды тывыскан.

Ол шаңналды көдээ механизатор чораан солдат дүжүт ажаалдазынга кызымаккай күш-ажылы-биле чаалап алган.

Лейтенант Н. ГОРЕНКО.

Оолдарга—маадырлыг чоруктар дугайында

Ленинградта коммунистиг күш-ажылдың «Балтика» дээр кинотеатрынга келир үениң дайынчызының «Төрээн чуртка шынчы бараан болур бис» деп кинолекторийи четверг санында эртип турар.

Кинотеатрның директору курлавырда ийиги рангының капитаны В. Калинкага удурткан ажылдакчылар кичээлдер эрттирери-биле «Билиг» ниитилелиниң пропагандистери болгаш Шериг-далай флодунуң төп музейиниң ажылдакчыларын чалап экен турар.

Дайынның маадырлары, мурнакчы кезектерниң командирлери, дайын төөгүчүлери оолдарга совет Чепсектиг Күштерниң болгаш ооң дайынчы чаңчылдарының дугайында, дайынчы даңгырак болгаш устав дугайында чугаалап берип турарлар.

Лекторийниң дыңнакчылары шериг албанынче чоруп тура, кинотеатрның ажылдакчыларының болгаш аныяктар ортузунда шериг-патриоттуг ажыл чорудуп турар кижилерниң дугайын өөрүп четтиришкин-биле чугаалаарлар.

В. ВОРОНЕЦКИЙ,
1 рангының капитаны.

Башкыга шаңнал

Керчиниң №7 ортумак школазының башкыларының болгаш өөреникчилериниң ниити хуралынга шериг кичээлдериниң удуртукчузу курлавырда майор К. Похвищевке «Эрес дидим чорук дээш» деп чехословак медальды тывыскан.

Адыгжы ротаның командири чораан К. Похвищев тиилелгелиг дөртен беш чылда Праганы хостаары дээш тулчуушкуннарга эрес-маадырлыг чоруун көргүскен. Ол дээш тывыскан шаңналды маадыр дыка хөй чылдар эрткенде алган.

Подполковник
В. ШЕВЧЕНКО.

Маадырның авазынга рапорт

Улуг лейтенант Е. Головкинниң командылаазы рота чайгы өөредилгениң түңнели-биле эң тергиин деп атты чаалап алган. Дайынчылар боттарының чаңгыс полкчузу—Совет Эвилелиниң Маадыры лейтенант И. Малоземовтуң авазынга чагаа бижээннер. Гвардейжилер Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында тулчуушкунга өлүрткен рота командирин солувушаан, бодувуң хууда чижээ-биле дайынчыларны атакаже киирген оглунуң тураскаалын ыдыктыы-биле кадагалап турарын Елена Ивановнага дыңнатканнар.

Майор В. МАЛИНОВСКИЙ.
(«Красная Звезда» солундан).

ХАТЫНЬ—КИЛЕҢНИҢ КОҢГАЗЫ

Хатыньның коңгалары эде бээрге, сеткил-сагыжым будурап үнер. Оларның ыдында муңгагдалдың болгаш килеңниң үнү дыңналыр. Коңгалар чогум канчаар тыптып келгенил?

Дайын чоруп турган. Гитлержилерниң дагалыг сапогтары ажыг-шүжүгге алыскан, муңгагдалдыг белорус черни таптай базып эгелээн. Фашистер хоорай, суурларны өртедип-хуюктап, кандыг-даа кем-буруу чок кижилерни кырып турган. Чоң төрээн черин камгалап, бодунуң хосталгазы болгаш ат-алдары дээш аныяктар-даа, аржай-буурул баштыг кырганнар-даа арга-арыг иштинге кирип, партизаннарга каттыжа берген. Эжелекчилер партизаннар турумчаан арыгларже коргуп-сүртеп кылчаш кынныр апарган.

Хатынь суурнуң чурттакчылары шак ындыг берге үеде партизаннарга чылыг идик-хеп, аъш-чем тыварынга дузалажып, боттарында бар-ла чүүлдерин оларның-биле деңге үлежип турган. Ынчалза-даа олар партизаннар эвес, а анаа-ла тайбың чурттап орган кырганнар, херээженнер болгаш уруглар-дыр.

Хатыньның коргунчуг төөгүзү 1943 чылдың часкы бир хүнүнде болган. Суурнуң бүгү чурттакчылары удуп чытканнар. Үш чүс хире шаажылакчылар Хатыньга чедип келген. Кажыыдалдыг улустуң хапынга шагдан тура эптип, дулгуяктарының, өскүстериниң болгаш иелериниң карактарының чажы-биле чулуңган араатапзыг шаажылакчы Дирлевангер оларны командылап чораан. Дижинге чедир чепсегленген солдаттар херимнер, бажыңнар иштинче каржызы-биле шургуп кирип, хамык улусту дашкаар үндүр сывырып эгелээн. Идик-хевин кеттинип четтикпээн кижилер эвеген чапагаш-даа, кызыл даван-даа үне халчып келгилээр.

— Шнель, шнель!— деп, шаажылакчылар көксенип, боо ужазы-биле улусту кам-хайыра чок уулап турган.

Вера Ясевич эмиг эмер уруун куспактап алгаш, базып орган. Ол ооң дун уруу. Ам-даа чүве чугаалап албас чаш кижи авазы мындыг эрте кайыже аппар чыдарын кайыын айтырып шыдаар. Ол иезиниң корткан карактарын, улустуң ыы-сыызын, дайзыннарның коргунчуг көрүштерин кайыын эскерер.

Аныяк иениң сеткилин шыдаар аргажок кара кузум аа чий берген. Ол чаш төлүн хөрээнге так чыпшыр тудуп, азарганчыг кижиниң аржыыл-биле дуй шуглап алгаш, боданып турган. Оон ол оолчугажын хөрээнче так чыыра тудупкаш, бар шаа-биле арга ууниче ынай-ла болган. Могешыырак солдат ооң сыр соондан дорая халып четкеш, холундан сегирип алгаш, дедир сөөртүп эккелгеш, чыылган улустуң ортузунче киир идипкен.

Аарыг Иосиф Иванович Рудак ирейни фашистер боо ужазы-биле соп тургаш, орнундан пат боорда тургузуп алган. Ооң кадайы Прасковья дээр шуваганчы кырган кижини дегбейн көрүңер деп чаннып-дилеп чадап каан.

— Ол өрттенип каар!—деп, фашист кышкырган.—Сен база хып каар сен! Шуптузун өрттедир! Партизаннар!

Партизаннар... Кырган, аарыг кижилер канчап партизаннар аар боор. А Иосиф Барановскийниң чаш ажы-төлү база партизаннар бе? Олар шупту сес кижи, эң-не бичезин адазы холунга тудуп алгаш чоруп орган, өскелери бичии чудурукчугаштары-биле карактарының чаштарын чотнулап, авазының соо-биле кылаштажып келгеннер. Боо чепсектиг солдаттар көргеш, оожум сымыражканнар:

— Дезе бээлиңер, авай.

Кайыже дезер боор. Дайзыннар боо-маңгузу-биле оорга чиге хараалдап, өлүм кижилерниң арнынче түлдүр көрүп алган турган. Дезер-даа, камгаланыр-даа, тын-мендэ үнер-даа аргажок.

Иван Яковлевичиниң уруу, сес харлыг Лена, эптиг черге чашты берген. А оон аргаже халып бар чорда, дайзыннар ону эскерип кааш, автомат-биле боолап каапкан.

Бо коргунчуг төөгүнүң дугайын улуг кижилерден карачаңгыс дириг арткан Иосиф Иосифович Каминский чугаалаар чүве. Оон-биле 1969 чылдың декабрьда Минск хоорайга ужурашкан мен.

— Шак ындыг хай-халапты көөрүп кымга-даа күзевес мен—деп, Иосиф Каминский чугаалаар.—Мени, кадайымны, уруг-дарыымны немецтер ыяш сарайже киир сывыра берген. Кадайларның ыы-сыызынга, уругларның ыглажырынга кулак уюкталыр. А долгандыр боо-чепсектиг солдаттар. Олар тааланып, каттыржып турдулар. Суурнуң чурттакчыларын дөгерезин улуг сарайга бөле сывырып алгаш, дуглап кааптылар. Элээн кажаалап тургаш, үндүрүптер-ле чүве деп бодадым. Хенертен кыпсынчыг кышкы дыңналды:

— Өрттени бердивис!

Сарайны ыш долган. Дээвиирден оттуг кезектер тоглап дүжүп тур. «Ам-даа халап болган-дыр—деп, боданган мен.—Чырык хүн-биле байырлажырым ол-дур». Чалбыыш дашкаар үнүп, саван чаткан крышаны өттүр чиипкен. Кижилер эжиктерже чүгүржүп, оларны буттары-биле тепкилеп, эгиннери-биле идип эгеледилер. Эжиктер кызырткайның, ажыттынгылай бергиледи. Сериин салгын-биле кады коргулчуң октар чаай берди. Кижилер дедир сарайже кире халыштылар. Оларның кырынче өрттенген ыяштар кээп дүжүп эгеледи. Баш дүктери, идик-хеп өрттенип турду. Мээң чанымда он беш харлыг оглум Адам. Ол мээң бир-ле чүве чугаалады. Черле билип чадап кагдым, оон чүгле акеы шимчеп турарын эскердим. Оглумнуң кулаанга алгырдым: «Улустуң буттарының адаа-биле эжиктерже үңгеп үн!».

Ийлээ үңгеп чоруптувус. Адам сарайдан үнгеш, ынай-ла болду. Дайзынның огу ону чер алыспады. Хөөнүм карара берди. Оглумче халып бар чорумда, фашист мени боолапты. Кээп дүштүм. Солдат мээң чанымга чедип келгеш, боозунуң ужазы-биле мени соп, сапогтары-биле тепсеп-ле турду. Оон билинместеп каап-тыр мен...

Иосиф Иосифович Каминский хөлдеңген хан аразынга чыткан. Ол медерелин оскунуп, чаш ажы-төл, оларның адалары, кырган-авалары болгаш кырган-ачалары канчаар кыл калганын. Хатыньның амыдыралы канчаар хүл ыйба кылдыр өрттенип калганын көрбээн болгаш көөр-даа харык чок болган.

Шаажылакчылар херимнер иштин кезип, эт-септи база мал-маганны машиналарга чүдүрүп алганнар. Оон көдээ суурну шуут өрттедипкен. Хөө кара болгаш сарыг ыштар дээрже дүндүүштелип үнүп турган.

Хатыньның чүс дөртен тос чурттакчыларын, оон иштинде чеден алды чаш ажы-төлдү фашистер ынчаар хуюктапкан. Көдээ суурнуң орнунга чүгле хүл-ыйба арткан.

Хатыньның трагедиязы—фашистерниң белорус черге үүлгедиглериниң чүгле хензиг кезээ. Ам ол суурнуң орнунда бөлүк тураскаалдар кылып каан.

Ол черге ийи катап барган мен. Холдарында өлүг оол тудуп алган, хүлерден куткан кедергей улуг кижиге тураскаал келгеннерни уткуп алыр. Бетондан куткан чагылар баштарында коңгалар соннуг-мурнуг өй-өйлеп кударанчыг кылдыр эдип каап тургулаар. Өлген кижилерниң, өрттедипкен суурларның аттарын чыскаап бижип каан. Ол бүгүнү көргеш, кижиниң хөрээ харлыгып, карак чаштары бүлдеңейнип келгилээр. Даштарда бижээн мындыг сөстер бар: «Буяннг кижилер, сактып алыңар: бистер амыдыралга, Төрээн чуртка, силерге ынак чораан бис, эргимнеривис. Бистер отка диригге өрттенип калдывыс...»

Дайын үезинде Белоруссияга турган өлүм лагерьлериниң дугайын көргүскен тускай хана база бар. «Мында орнукшуткан» дээн бижик адаанда эңмежок сап-түңнер бижээн, 80 муң... 100 муң... 300 муң... Миллион... «Көдээ суурлар хөөрү» база бар.

Хатыньда тураскаалдар белорус черге фашистерниң кылган үүлгедиин кезээ-мөңгеде сойгалап илередип турар. Оон коңгалары—империализмниң үүлгедиглеринге удур, кижилиг эвес чорукка удур килеңниң кыйгызы. Хатыньның коңгалары кижилерни тайбың дээш демиселче кыйгырып турар.

Б. МОНГУШ.

СОВЕТ-ЮГОСЛАВ ДЫҢНАДЫГ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

лар долу деткимчени көргүзер. Эртемниң, культураның, уран чүүлдүң талазынга, информация-пропаганда ажыл-чорудулгазынга, парлалга, радио болгаш телевидение талазынга кайы-кайызынга ажыктыг болурунга үндезилээш, кады ажылдажылганы калбартырын олар улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар. Массалыг информацияның чепсектери Совет Эвилелиниң болгаш Югославияның социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң база оларның даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының бүгү талаларының дугайында боттуг информацияны бербишаан, Совет Эвилелиниң болгаш Югославияның улустарының билчиишкинин болгаш найыралын быжыглаарынга чугула рольду ойнап турар.

Найыралчы харылзаалар болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылга Совет Эвилели биле Югославияның улустарының үндезин эрге-ажыктарынга таарышкан келген болгаш хааржып-даа турар, тайбыңның, демократияның, национал хамаарышпас чорукту болгаш социализмниң быжыглаарынга идиг берип турар. ССРЭ-ниң болгаш ЮСФР-ниң аразынга, Совет Эвилелиниң болгаш Югославияның улустарының аразынга бүгү талалыг дең эргелиг кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа калбартыр, совет-югослав найыралды болгаш бүзүрежилгени чайгылыш чок быжыглаар деп боттарының шиитпирлиг чоруун талалар база дагын бадыткаан.

II

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун улам ыңай чавырылдырар, тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар, делегейге кады ажылдажылганы хөгжүдер дээш демиселдиң айтырыгларынче Л. И. Брежнев биле И. Броз Тито онза кичээнгейни салган.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның болгаш делегейге дең эргелиг кады ажылдажылганың принциптери делегей харылзааларында улам-на бадыткаттынып турарының херечизи кылдыр дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлышкынының оруу-биле дыка улуг базымнарга талалар байыр чедирген. Ынчалзажок дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлышкынының калбарышкынында база хапылаашкынында нарын болгаш берге чүүлдерни демдеглевишаан, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлышкыны быжыг, соксаал чок, улам-на амыдыралчы аргалыг болгаш чавырлышкын чорудулгазын хаара тударының талазы-биле бүгү-ниити бодалын дээш боттарындан хамаарышкан бүгү чүүлдерни кылдыр аппарын талалар онзалап демдеглээн. Империализмниң, неоколониализмниң политиказы болгаш дарлаарының база мөлчүүрүнүң бүгү хевирлери улустарның тайбыңынга, хамаарышпас чоруунга болгаш дең эргезинге кол кыжанышкын болуп артып турар. Шериг чарыгдалдарының соксаал чок өзүлдези, күш дөгээр политиканың уламчылап турары, өске күрүнелерниң иштики херектеринге холгаарлаашкыннар, кризистиг эрги чамдык одагларның хевээр артып турары болгаш чаа одагларның тыптып кээп турары тайбыңның болгаш бүгү-ниитиниң айыыл чок чоруктуң херээнге шыңгыы айыыл-дыр.

Ол байдалдарда делегейге политиктиг болгаш экономиктиг дең эргелиг харылзааларны бадыткаары дээш, дүшкүүрлүг чорукту болгаш чөрүлдээлерниң хайныктырып келир айтырыгларны чөптүг болгаш идегелдиг ёзу-биле таарыштыр шиитпирлээри дээш демиселге социалистиг, кайы-даа каттышпас болгаш тайбыңга ынакшылдыг өске-даа чурттарның, бүгү-ле демократтыг болгаш дээшилгелиг күштерниң күжениишкиннерин улгаттырары онза чугула.

Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлышкынының херээ делегейниң бүгү районнарынче нептередири база делегейниң кол айтырыглары бүгү чурттарның дең эргелиг киржилгези-биле шиитпирлеттинген турарын тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң эрге-ажыктарынга таарыштыр чедип алырының эргежок чугулазын талалар онзалап демдеглээн.

Чепсегленишкиннерни эндере бүдүрер чоруктуң политиктиг, экономиктиг болгаш кижи төрелгетенниң таваржып турары өске-даа чугула айтырыгларны шиитпирлээрин бергедетпишаан, үргүлчүлеп турарынга талалар ханы сагышсыралын илергейлээн. Чепсегленишкиннерни эндере бүдүрерин соксадырынче болгаш кедизинде баргаш, чепсегленишкинниң бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрерин чедип алырынче угланган шиитпирлиг хемчеглер алдырган турар болза, харын бүгү делегейге быжыг тайбың хандыртынган турар белээр дээрзин ССРЭ биле ЮСФР барымдаалап турар. Ол айтырыгны шиитпирлээринге боттуг бурунгаарлаашкынны чедип алыры эргежок чугула деп түвени олар онзалап демдеглеп, делегейниң шыңгыы контролю-биле чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүреринге чедирип болгу дег практиктиг базымнарны боттандырарынче угланган оруктарны база шиитпирлерни дилеп тыварынга моон соңгаар-даа идепкейлиг киржир дээш боттарының шиитпирлиин бадыткаан.

Ол сорулга-биле олар КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле тускай сессиязын чыылдырарын база чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязын чыылдырарын деткип турар.

Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче болгаш тайбыңны быжыглаарынче угланган бүгү чогумчалыг инициативаларны талалар деткип, бо талазы-биле делегей харылзааларынга күштү ажыглавазының дугайында бүгү делегей керээзин чарары чугула ужур-дузалыг болур ийик деп санап турар.

ССРЭ биле ЮСФР делегейниң экономиктиг чөптүг харылзааларын тургузарын, мөлчүгделдиң болгаш дең эргелиг эвес чоруктуң бүгү хевирлерин узуткаарын амгы үениң чугула айтырыгларының бирээзи деп санап турар. «Делегейниң чаа экономиктиг чурумун тургузар» деп хөгжүп орар чурттарның идип үндүрүп турар негелдези ол чурттарның экономиктиг харылзааларга колониализмни болгаш неоколониализмни узуткаар, сайзыраңгай болгаш хөгжүп орар чурттарның аразында өзүп турар диспропорцияны ажып эртер, хөгжүп орар күрүнелерниң дүргени хөгжүлдезин хандырар дээш дүрүм ёзугаар чүткүлүн илередип турар. Совет Эвилели биле Югославия чөптүг үндезинге, бүгү күрүнелерниң дең эргезиниң принциптеринге делегейниң экономиктиг харылзааларын эде тургузарынче угланган КНО-нуң Кол Ассамблеязының VI болгаш VII тускай сессияларының шиитпирлерин шыңгыы деткип, боттандырары ону хандырарынга ёзулуг дузалаар ындыг боттуг калбак хемчеглерни КНО-нуң хемчээлинге ажылдап кылыр талазы-биле чайгылыш чок күжениишкиннер дээш туржуп турар. Бо айтырыгларны шиитпирлээри дүшкүүрлүг чоруктуң болгаш чөрүлдээлерниң айыылдыг үнер дөстерин чайладырынга дузалаар, оортан хөгжүп орар чурттарның национал хамаарышпас чоруун камгалаары болгаш быжыглаары, улустарның социал хосталгазы болгаш дең эргези, бүгү делегейде тайбыңның болгаш дээшилгениң херээ дыка хамааржыр.

Л. И. Брежнев биле И. Броз Тито Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың чедиишкинниг эртенин база оон түңнел актызын бедик-биле үнелээн. Олар түңнел актыда бижиттинген принциптерни болгаш дугуржулгаларны амыдыралга бүрүнү-биле чайгылыш чок боттандырарын чедип алыр дээш чөвүлел хуралдың бүгү киржикчилериниң күжениишкиннерин болгаш тодаргай базымнарын улгаттырарының эргежок чугулазын онзалап демдеглээн. Бо бүгү чүүлдер түңнел актыда көрдүнгени ышкаш, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга, Европага, Чер ортузунуң далайынга тайбыңны болгаш улустар аразының кады ажылдажылгазын быжыглаарынга дузалаар ужурлуг. ССРЭ биле ЮСФР боттарының талазындан ол сорулгалар дээш улам ыңай идепкейлиг хөделиринге белен.

ССРЭ биле ЮСФР хельсинки принциптерни болгаш дугуржулгаларны долузу-биле боттандырарынче угланган хемчеглерниң болгаш чепсек-херекселдерниң дугайында бодалдарының боттуг солчулгазы болур ужурлуг. 1977 чылда Белградка болур ужуражышкын ол сорулгаларны шиитпирлээринге ажыктыг чүүл болур деп санап турар.

Айыылдыг уржуктарлыг болгаш тайбыңга база делегейниң айыыл чок чоруунга шыңгыы кыжанышкынны болдуруп турар Чоокку Чөөн чүкте дүшкүүрлүг байдал талазы-биле сагыш салып турарын талалар чугаалаан. Ол байдал Ливанда кризис-биле холбаштыр улам чидигленген.

1967 чылда эжелеттирген бүгү араб девискээрлерден израиль шериглерни бүрүнү-биле үндүрген, Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар национал эргелерин, оон бодунуң хамаарышпас тускай күрүнезин тургузар эргезин хандырган база ол ышкаш Чоокку Чөөн чүктүң бүгү күрүнелериниң хамаарышпас тускай догуннаар эргезин болгаш айыыл чок чоруун хандырган турда чүгле ынчан Чоокку Чөөн чүк кризизин быжыг болгаш чөптүг кылдыр таарымчалыг чогумчудары болдунуп болур дээрзин ССРЭ биле ЮСФР база катап шиитпирлиг-биле медеглеп тур. Ол девискээрге быжыг болгаш чөптүг тайбыңны база айыыл чок чорукту тургузар дээш бүгү чурттар идепкейлиг күжениишкиннерин үндүрериниң эргежок чугулазын талалар онзалап демдеглээн.

Ливанның хамаарышпас чоруун, суверенитедин, девискээриниң четче бүдүн болурун хандырар, палестинчилерни болгаш палестин улустуң дүрүм ёзугаар кара чаңгыс төлээлекчизи болур Палестинаның хосталгалыг шимчээшкинин камгалаар, ол үндезинге Ливанда байдалды чогумчудар сорулга-биле инициативаларны талалар деткип турар.

ССРЭ биле ЮСФР бүгү шуут сонуургалдыг талаларның киржилгези-биле Чоокку Чөөн чүк талазы-биле Женева конференциязын база катап болдурар дээш туржуп турар. Палестинаның хостаарының организациязы конференцияга эң эгезинден тура дең эргелиг киржир ужурлуг.

Долу деколонизацияның чорудулгазын доозарының эргежок чугулазын талалар онзалап демдеглээн. Олар Мурнуу Африкада колониализмни, апартеидти болгаш аймак-соок ылгаар чорукту соңгаарлатпайн, бүрүнү-биле узуткаары дээш туржуп турарын чугаалааш, хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш Зимбабвениң болгаш Намибияның улустарының демиселин боттарының шиитпирлиг деткиириниң дугайын медеглээн.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаарының принциптериниң, делегейниң чаа дайынын болдурбазының, делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарының болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын улам ыңай хөгжүдериниң делегей харылзааларынга бадыткаттынарының херээнге, бүгү кижи төрелгетенниң социал дээшилгезинге социалистиг чурттарның ылгаранңай ролюн талалар демдеглээн. Коломбога болган боттарының конференциязынга база катап бадыткааны ышкаш, кайы-даа каттышпаан күрүнелерниң шимчээшкини делегей политиказының эң чугула факторларының бирээзи болуп турар, ол шимчээшкин тайбың, айыыл чок чорук, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары болгаш дең эргелиг үндезинге кады ажылдажылга дээш, делегейниң политиктиг болгаш экономиктиг харылзааларының чөптүг системазын тургузары дээш демиселге, империализмге, колониализмге, неоколониализмге болгаш тергиидеделдиң база мөлчүгделдиң бүгү хевирлеринге удур демиселге идепкейлиг салышкынын киирип турар.

ССРЭ биле ЮСФР тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту камгалаарының, делегей айтырыгларын шиитпирлээриниң херээнге чугула механизм болур Каттышкан Нациялар Организациязының улуг ужур-дузазын демдеглээн.

Делегей айтырыгларының талазы-биле аңгы-аңгы девиделдерге бот-боттары бодалдар болгаш информация солчурувунуң практиказын калбартыры дээш туржурун талалар чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле ЮКЭ-ниң даргазы И. Броз Тито делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чугула айтырыгларын чугаалажып көргеш, делегейде ниитилелдиң дээшилгелиг чаартылгалары болгаш социализм дээш демисел кончуг калбак фронтуда болуп турарын демдеглээн.

Ажылчын аңгы, коммунистиг болгаш ажылчын партиялар база оон-даа өске дээшилгелиг күштер аңгы-аңгы байдалдарда хөделип турар, ол чорук социализм болгаш социализм тургузуушкунуу дээш демиселдиң хевирлерин болгаш оруктарын аңгы-аңгы болдуруп турар, ынчалза-даа ол боттуг ылгалдар коммунистиг болгаш ажылчын партияларның боттарының бүгү талалыг кады ажылдажылгазының хөгжүлдезинге, бүгү революстуг болгаш дээшилгелиг күштерниң бүгү делегейге социал дээшилге база тайбың дээш демиселинге шаптыктавас болур ужурлуг.

СЭКП биле ЮСФР партия бүрүзүнүң дең эргези болгаш тускай хамаарышпас чоруун, иштики херектеринге киришпезин, ниитилелдиң дээшилгелиг чаартылгалары дээш база социализм дээш демиселге аңгы-аңгы оруктарны шилип алырының хостуун хүндүлеп көөрүн шыңгыы сагып турган, Маркс, Энгельс, Ленинниң улуг идеяларынга үндезилеп, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның интернационалчы эки тура эш ёзузунуң кады ажылдажылгазын база эп-сеткил каттыштырылгазын улам калбартыры болгаш хандырары дээш туржуп турар. Бодунуң чурттунга социализм дээш демисел база партия бүрүзүнүң бодунуң ажылчын аңгызының болгаш улузунуң мурнунга харысаалгазы болза хосталга болгаш хамаарышпас чорукту быжыглаары дээш, бүгү делегейге демократия, социализм болгаш тайбың дээш демиселге бүгү чурттарның ажылчы чоннарының, бүгү дээшилгелиг шимчээшкиннериниң болгаш улустарның боттарының эп-сеткил каттыштырылгазы-биле холбашкан.

Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Берлин конференциязының түңнелдерин СЭКП биле ЮКЭ бедик-биле үнелеп турар дээрзин талалар бадыткаан. Олар конференция, аңаа бодалдарның калбак болгаш хостуг болган солчуушкуну, оон хүлээп алган түңнел документизи Европага тайбыңны, айыыл чок чорукту, кады ажылдажылганы болгаш социал дээшилгени быжыглаарының херээнге чугула салышкын болур, ол чорук бүгү Европа улустарының амыдыралчы эрге-ажыктарынга дүгжүр деп санап турар.

СЭКП биле ЮКЭ партия бүрүзүнүң политиказынга, эрге-ажыктарынга дүүштүр чугаалажылгаларны, бодалдар солчуушкунун база коммунистиг болгаш ажылчын партиялар, бүгү революстуг болгаш дээшилгелиг күштер аразында кады ажылдажылганы улам хөгжүдериниң эргежок чугула деп санап турар, ол чорук революстуг теорияны болгаш практиканы байлактыдарынга, делегейге дээшилгениң болгаш социализмниң идеяларын калбаа-биле бадыткаарынга дузалаар.

• • •

Совет болгаш югослав талалар Белградка чугаалажылгаларның түңнелдеринге бүрүнү-биле сеткил ханганын илереткен. Олар ЮСФР-ге Л. И. Брежневтиң найыралчы аян-чоруу, бодалдарның үре-түңнелдиг солчуушкуну найыралдың харылзааларын база СЭКП биле ЮКЭ-ниң, ССРЭ биле ЮСФР-ниң база ийи чурттуң улустарының аразында бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдеринге дузалаар дээрзинге бүзүреддиг.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев ЮСФР-ниң Президентизи, ЮКЭ-ниң Даргазы И. Броз Титону бодунга таарымчалыг үеде Совет Эвилелинге келирин чалаан. Ол чалалганы сеткил ханышкын-биле хүлээп алган.

Л. БРЕЖНЕВ **И. БРОЗ ТИТО**

Белград, 1976 чылдың ноябрь 17.

Совет-югослав дыңнадыгга ат салганы

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим өңнүктер!

Бөгүн бис чугула документиге ат салдывыс. Элээн каш минуталар эрткен соонда, бис байырлажып чарлыр бис. Байырлажып чарлырының мурнунда силерге каш сөс чугаалаарын чөпшээреп көрүңер.

Чүнү-даа мурнунда менээ болгаш мээң эштеримге силерниң көргүскениңер ээниг, ёзулуг-ла ак-дуңмалыышкы хүлээп алышкын дээш силерге четтирдим.

Бис кончуг улуг ужур-уткалыг болгаш ижип-кара чок чугаалажыышкыннарны чоруттувус. Ол чугаалажыышкыннарның кол өзээ болза ийи таланың бистиң чурттарывыстың, улустарывыстың, партияларывыстың, чурттарның база партияларның удуртулгазының аразында найыралды быжыглаарынче күзели болган деп бисте ханы бодал артып калган.

Ол найыралдың утказы чүл? Ол болза бисте чугаалап турары ышкаш, тайбың дээш, социализмниң тиилелгезиниң дугайында Маркс-Ленинниң идеяларын боттандырар дээш төөгүлүг демиселге бот-боттарының кожа чоруун үргүлчү билири ол болур.

Уттундурбас дайын чылдарындан бээр бистиң билип келгенивис ышкаш, ол билишкин улуг күш болур.

Амгы эки документиниң соонда болур ажыл-херектер ында бижиттингенинден-даа улуг болур дээрзинге бүзүрелди илередирин чөпшээреп көрүңер.

Силерниң кайгамчыктыг чуртунарга социализм тургузуушкунунуң херээнге улам ыңай улуг чедиишкиннерни силерге сагыш-сеткилдиң ханызындан күзедивис.

Биске көргүскен уттундурбас хүлээп алышкын дээш база катап чүректиң ханызындан четтирдим.

Эш И. Броз Тито харыы сөс чугаалаан.

Эш И. Броз ТИТОНУҢ чугаазы

Байырлажып чарлып тура, Силерге каш сөс чугаалаарын чөпшээреп көрүңер.

Чүнү-даа мурнунда мен болгаш мээң өңнүктерим бо ужуражыышкынны шагда-ла манап турган бис деп чугаалаксай-дыр мен. Киевке ужурашканывыстан бээр ам үш чыл эрте берген. Ол ужуражыышкынның соонда делегей амыдыралынга-даа, бистиң ийи талалыг харылзааларывыска-даа хөй чүүлдер өскерли берген.

Мээң манап турганым ышкаш, бистиң чугаалажыышкыннарывыс ижип-кара чок болгаш ак сеткилдиг ёзуга эрткен. Бот-боттарывыска эш-хуузунуң ёзузу-биле чүнү чедип алганывысты, чүнү эдер ужурлугул дээрзин база чүнү хүн айтырыындан дүжүрерил дээрзин болгаш моон соңгаар бистиң харылзааларывысты канчаар хөгжүдерин чугаалашкан бис.

Бистиң чугаалажыышкыннарывыс улуг чедиишкинниг болган, олар бистиң харылзааларывыстың улам ыңай хөгжүүрүнге улуг ужур-дузалыг болур деп мен бодай-дыр мен. Бо талазы-биле янзы-бүрү чүүлдерни бодап үндүрүп турганнарга ол харыы болур.

Силерниң аян-чорууңарның ындыг кыска болганы база Силерниң бистиң чуртувусту биле эки таныжып ап шыдаваанынар биске хараадаанчыг. Силерниң моон мурнунда сөөлгү аян-чорууңарның соонда эрткен үениң иштинде биске хөй чүүлдер өскерли берген. Чыл келген тудум-на бистиң чуртувус улам-на дүрген хөгжүп орар. Бир эвес Силер биске үр артып калган болзуңарза, бистиң улузувустуң канчаар чурттап турарын, силерниң улузуңарга оон канчаар хамааржып турарын көөр ийик силер. Ынчалза-даа ону Силер ажыл хүнү турза-даа, дүүн кудумчуларга ону көрүп болур турган силер. Бистиң улузувустуң Силерни, эш Брежнев, а Силерниң өмүнээзерден Совет улуска канчаар байыр чедирип турганын көрген силер.

Бистиң амыдыралга боттандырар чүүлдеривис бо документиде бижиттингенинден артык болурунга ынаныр мен.

Бистиң делегациявыска киирген эштерниң өмүнээзинден база бодумнуң өмүнээмден Силерниң аян-чорууңарга болгаш чугаалажыышкыннарга бис шуптувус өөрүп турар бис деп медеглеп болур мен.

Аян-чорууңар дээш Силерге четтирдим. Совет Эвилелинге баар чалалга дээш четтирдим база ону үр манавас боор деп ынанып тур мен.

СОВЕТ-НЕПАЛ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаажы-биле ноябрь 17-де Москвага Непалдың хааны Бирендра Бир Бикрам шах Дева албанның аян-чоруун кылып келген.

Ноябрь 17-де Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның болгаш Непалдың хааны Бирендра Бир Бикрам шах Деваның аразынга чугаалажыышкыннар болган.

Найыралдыг байдалда эрткен чугаалажыышкыннар үезинде янзы-бүрү талаларга совет-непал кады ажылдажылганың хөгжүлдезиниң байдалын болгаш перспективаларын чугаалажып көрген. Дең эргелиг болгаш кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганың үндезининге ийи таланың харылзааларын калбартырынче болгаш быжыглаарынче ийи таланың чүткүлүн олар илереткеннер.

Делегейниң кайызынга-даа сонуургалдыг чугула элээн каш айтырыгларның талазы-биле санал-онал солулгазы база болган.

Чугаалажыышкыннарга:

совет таладан — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Экономиктиг даштыкы харылзаалар талазы-биле күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы И. П. Фирюбин, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының дузалакчызы В. В. Кортунов, ССРЭ-ниң Непалда элчини К. Б. Удумян, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүнү, Мурнуу Азия килдизиниң эргелекчизи Н. Г. Судариков;

непал таладан — даштыкы херектер министри, профессор Кришна Радж Арьял, Непалдың ССРЭ-де элчини Джагдиш Ш. Дж. Б. Рана, элчин Гьянендра Бахадур Карки, хаанның хуу секретары Наранн Парасад Шрестха, хаанның шериг секретары, генерал Дана Гамбхир Сингх, даштыкы херектер талазы-биле секретарь Уддхав Дев Бхатт парлалга айтырыгларының талазы-биле хаанның секретары Чиран Шамшер Тхапа олар киришкеннер.

Чугаалажыышкыннар амдаа уламчылаар.

(СЭТА).

ОБЪЕКТИВТЕ—ЮГОСЛАВИЯ

БЕЛГРАД. Революция бульварында Эвилелдиң скупщиназының (парламентиниң) бажыңы. Маңаа 1945 чылдың ноябрь 29-та Тургузукчу хурал Югославияны [illegible] Республика кылдыр чарлаан. (СЭТА-ның фотохроиказы).

Зеница хоорай югослав металлургияның төвү болур. Бүгү чурттуң кажының 50 хуузун үндүрүп турар металлургия комбинады мында бар. Босния хемниң ийи эриктеринде ол хоорай туттунган. Ногаан парктарның болгаш скверлерниң аразында амгы үениң чурттаалга бажыңнары болгаш административтиг бажыңнар бар. Хоорайда 4 дээди өөредилге черлери бар, мында национал үлегерге кадрлары белеткеп турар. Зеницаның ужен муң чурттакчыларының барык чартыы аныяктар болур.

ЧУРУКТА: Зеницаның чаа тудуглары.

ТАНЮГ—СЭТА-ның фотозу.

Чедиишкиннерни быжыглаар

Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозунуң коммунистери чоокта чаа болуп эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралынга партбюронуң отчёттуг үениң дургузунда кылып чоруткан ажылын хыназы-биле сайгарып чугаалашкаш, колхоз бүдүрүлгезиниң бүгү адырларының ажыктыг чорууп бедидер, бүдүрүп турар продукцияның шынарын экижидер дээш партия организациязының бодунуң ажылынга чаа арга-методтарны ажыглап эгелээнин эки деп демдеглээн.

Онгу беш чылдың пландыг онаалдаларын болгаш бедиткен хүлээлгелерин бо колхозтуң ажыл-ишчилери чедиишкинниг күүседип, 1976 ажыл-агый чылын организастыг доозуп, келир чылды эки көргүзүглерлиг эгелээринге таарымчалыг байдалдарны тургузуп алган.

Маңаа хамаарыштыр чамдык чижектерни көргүзерге ындыг. Күрүнеге дүк, сүт болгаш тараа садарының чыл пландары ажыр күүсеттинген. Эът садарының планы удавас күүсеттинер. Ниитиниң малынга сиген белеткээриниң планы 118 хуу, сенаж белеткээри барык 6 катап ажыр күүсеттинген. Саваңның курлавыры бүдүн чартык чылга четчир.

Элээн хөй продуктуларны бүдүрериниң бот-үнези планда кордунгенинден чиигеп эгелээн. Чижээлээрге, бир центнер картофель бүдүрериниң бот-үнези 2,84 рубль, дүк —1,61 рубль, сиген — 3,03 рубль, сенаж — 1,3 рубль, а бир центнер хой эди — 14,16 рубль чиигээн.

Ажылдың бүгү участокторынга ажыктыг чорукту бедидериниң болгаш шынарны экижидериниң онгу беш чылдың баштайгы чылында бо чергелиг эки көргүзүглерни чедип алырынче колхозтуң бүгү ажыл-ишчилерин партия организациязы колхоз баштаар чери-биле болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары-биле кады билдилиг мобилизастап келгенин отчёт-соңгулдалыг хуралдан демдеглээн, партбюронуң ажылынга чүгээр деп үнелелди кылганы таварылга эвес.

Колхоз бүдүрүлгезин эрге-деп башкарарынга дээшилгелиг аргаларны «Хадын» колхозтуң баштаар чери, специалистери дидими-биле шиңгээдип эгелээн. А партбюро (секретары М. Биче-Уруг) дээшилгелиг аргаларны нептередиринге, чаартылгаларны кылырынга бүгү талалыг таарымчалыг байдалдарны тургузуп, маңаа хамаарышкан айтырыгларны баштаар черниң, партбюронуң каттышкан хуралдарынга чугаалажып, хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселдезин организастап турар.

Мал ажылын концентрастаар болгаш специализастаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни эрткен чылдан бээр боттандырып эгелээн. Моон мурнунда чылдарда колхозтуң шээр малын хөй коданнарга үскеш, ыракты кыштагларга кадарып турган. Чамдык хойжуларның харысаалга чогундан малдың өлүр, хораар чоруу хөй, чаш төл четче алдынмайн турган. Коданнарны улгаттыр каттыштыргаш, төрүүр малды база эът, дүк бээр малды ийи аңгы кылдыр тускайлаан соонда хой ажылы орулгалыг адыр апарган. Эрткен он айларда мал ажылындан барык чартык миллион рубльдиң орулгазы алдынган.

Күрүнеге садар малдың чайгы болгаш кышкы семиртиилгезин таарымчалыг кылдыр организастаан. Амгы үеде 2 кезек черде семиртиилге шээрлери доктаамал ажылдап турар болгаш ында тургускан бүгү малга болбаазыраткан чемин, далган холаан чылыг суггу берип турар. Оон ачызында немелде деңзи кудулаавайн турар. Колхозтуң бо чылын эътке дужааган бода малының бирээзиниң-не дириг деңзизи 400 кг, а шээр малдың—49 кг болган. Үстүнде чугаалаанывыс арыг орулганың эвээш эвес эъттеп киирген.

Партбюро сүт-бараан фермазының ажылын эде кылган. Ферманың эргелекчизинге, сүт хүлээп алыр черге коммунист эштерни быжыглааш, аңаа партболукту тургускан. Комсомолчу-аныяктардан элээн хөй кижи саанчылап берген. «Хадынның» саанчылары сүт садарының чыл планын ийи ай бурунгаар күүсеткеш, чыл төнчүзүнге чедир 110 тонна сүттү немей садар деп бедиткен хүлээлгелиг ажылдап турар.

Отчёт-соңгулдалыг хуралга санал берген коммунистер Д. Салчак, И. Петкевич, А. Мушкина болгаш оон-даа өскелер онгу беш чылдың баштайгы чылында чедип алдынган чедиишкиннерни быжыглавышаан, колхоз бүдүрүлгезиниң адырларынга коммунистерниң күжүн немээрин, оларның авангардтыг ролюн бедидерин чедип алырын онзалап айыткан. Парторганизацияның өзүлдези кошкак деп хуралдан демдеглээни кончуг шын. Колхозта күш-ажыл кылып шыдаар кижи 420 ажыг, а партия организациязында чүгле 36 кежигүн бар. Оларның алдызы пенсионерлер, а пенсияже үнер чоокшулаан кижилер база эвээш эвес. Ынчангаш аныяктарның, кодээ интеллигенцияның иштинден төлептиг кижилерни партия кежигүнүнге белеткээринче кичээнгейни күштелдирер деп, санал бергеннерниң демдеглээни черле шын.

С. МААДЫ.

1976 чылдың Күрүне шаңналының лауреаттары

«Иениң шөлү» — театр сценазында

ФРУНЗЕ. Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады, чогаалчы Чингиз Айтматовтуң база ындыг аттыг тоожузу-биле «Иениң шөлү» деп балеттиң тургузукчуларынга 1976 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын тывыскан. Оларның аразында — музыказының автору, республикада сураглыг композиторларның бирээзи К. Молдобасанов, балетмейстер — У. Сарбагишев, Толгонайның ролюнуң күүседикчилери, балеттиң кол ойнакчылары А. Токомбаева болгаш Р. Чокоева олар бар.

ЧУРУКТА: «Иениң шөлү» балеттен көргүзүг.

И. ДРОНОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТЫВА ПОЧТА МАРКАЛАРЫНЫҢ 50 ЧЫЛЫ

1926 чылдың октябрь айда баштайгы тыва почта маркаларын Москваның күрүне пармалгазының «Гознак» фабриказынга кылып ак саазынга «Мозаика» деп демдек-биле үндүрген. Ол тыва маркаларының сериязы з-10, олар тускай өртектиг. Марка бүрүзү чаңгыс-ла «хорло» деп чуруктиг-биле үнүп турган. «Хорло» — бойдуска амыдыралдың мөңге эргилдезиниң дугайында эрте бурунгу сарыг шажынны үлегерлээн демдек. Маркаларның доктааттынган болгаш айыттынган өртээн «мунго» болгаш «тугрик» деп адаар турган. Амгы үеде болза копеектер болгаш рубльдер дээнинге дүгжүр. Маркаларның чуруу чаңгыс аай болза-даа, үнезиниң аайы-биле өңнери аңгы-аңгы. 1 мунгонуң марказының өңү өкпен, 2 мунгонуң — ак-көк, 5 мунгонуң — сарыг-кызыл, 8 мунгонуң — ногаан, 10 мунгонуң — кара-көк, 30 мунгонуң — хүрең, 50 мунгонуң — көк. 1 тугриктиң өңү көк-ногаан. 3 тугриктиң — хүрең-кызыл, 5 тугриктиң — көксүмээр.

Ынчангы Тывага бижик чок турганындан маркаларда бижиктер, синнар моол дылга бижиттинген болгаш үстүнден куду номчуур турган. Маркаларның үстүкү кезээнде ТТНР — «Танну Тувинская Народная Республика» дээн дөрт үжүк бар.

Амгы үеде ындыг маркаларны почта маркалары чыып турар коллекционерлерде көрүп болур.

Оон бээр Тыва 140 янзы-бүрү маркаларны үндүрген. Оларның хевирлери хөй янзы: үш-булуңчук, дөрбелчин, дөрт-булуңчук, ромбик хевирлиг.

Сөөлгү үениң маркалары Тываның каас чараш бойдузунуң хөй янзы чуруктары-биле үнүп турган.

1945 чылдан эгелеп ССРЭ-ниң составынга Тываның киргениниден бээр маркаларның чуруктары бир янзы үнүп турар апарган-даа болза баштайгы тыва маркалар республиканың төөгүзүнүң бир тураскаалы, филателистикада ховар маркалар болуп турар.

И. ВАКС.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 19-ТА

МОСКВАДАН

9.30 — «Литературлуг ужуражыышкыннар». Н. Тихонов.
10.10 — РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттары чугаалап тур.
10.25 — «Амыдыралга ыры-биле». Аныяк ыраажыларның Бүгү-эвилел телеконкуружу.
11.50 — Уругларга фильм. «Он беш харлыг капитан». Уран-чечен фильм.
12.50 — 13.00 — Чапсар.
13.00 — Медээлер.
13.10 — «Мээң чажыттарым». Документалдыг телефильм.
13.30 — «Бөгүн — Ракета шериглериниң болгаш артиллерияның хүнү».
13.45 — Дайынчыларның чагыгларын əзугаар концерт.
14.15 — «Маадырлыг чорук». Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры армия генералы П. И. Батов эрттирер.
14.45 — «Эрлер бис» деп телешииниң баштайгы көргүзүлгези.
16.15 — «Прага конькилери». Фигурлуг чуңгулаашкынга делегей маргылдаазы.
17.00 — «Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — Документалдыг фильмнер программазы.
18.30 — Неделяда болуушкуннарның тайылбыры.
18.45 — Чарлалдар.
18.50 — «Ю» операция». Документалдыг фильм.
19.00 — Телемедээлер.
19.10 — «Чаашкын болбас». Документалдыг фильм.
19.20 — «Аныяк гвардия».
19.50 — Киножурнал.
20.00 — «Тываның неделязы». Информастыг программа.

МОСКВАДАН

20.15 — «Маадырлыг чорук». Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры П. И. Батов эрттирер.
20.50 — «Эрлер бис» деп телешииниң баштайгы көргүзүлгези.

КЫЗЫЛДАН

22.20 — 23.30 — «Бистиң аалчыларывыс» Сибирьниң күрүнениң орус улустуң хорунуң концерти.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

Шыдыраага бодал херек

МАРГЫЛДАА ЧООКШУЛААН

Шыдыраа спортунга Тыва АССР-ниң бирги чери дээш маргылдааның эгелээринге чедир ээззи үе арткан. Декабрьның 4-те республика найысылалынга Тываның эң шыырак шыдыраачылары чыглып келгеш, чемпион ат дээш спортчу демиселди эгелээрлер. Амгы үеде районнарда, хоорай, суурларда шыырак спортчуларны илередириниң маргылдаалары чорут турар.

Кызылдың бирги чери дээш чоокта чаа болуп эрткен чемпионатка аныяк шыдыраачылар В. Луканов биле В. Лямин олар чедиишкинниг киржип, республиканың шыырак шыдыраачыларын утканнар. Милиция ажылдакчызы Виктор Луканов алза чогуур 10 сандан 9 санны алгаш, Кызыл хоорайның чемпиону атка төлептиг болган.

Чагаалажып ойнаарынга Тыва АССР-ниң бирги чери дээш бирги, ийиги бөлүктерниң оюну үргүлчүлеп турар. Бирги бөлүкте ойнап турар Б. Дуюгбан (Улуг-Хем) К. Ондарны (Таңды) уткан. Ийиги бөлүкте ойнап турар шыдыраачылардан М. Чамзырыч (Тес-Хем), Ч. Ондар (Барын-Хемчик), Л. Монгуш (Чөөн-Хемчик) олар ойнап турар улустарынга харыызын бербейн, азы харыызын кончуг озалдадып чорудуп турарлар.

Ийиги бөлүктүң шыдыраачыларындан Т. Чечекмаа, А. Кольчиков, К. Хомушку, В. Ошлаков олар идепкейлиг ойнап турарлар.

«Шын», «Тувинская правда» солуннарның чорудуп турган олимпиадаларының түңнелдери база үнген. Ооң тиилекчилери Ч. Ринэе, В. Ошлаков болгаш И. Михайлов оларга Бүгү-эвилелдиң XIV олимпиадазының бодалгаларын бодаар чорудары-биле чорудкан. Ам ол бодалгалардан алган ийи бодалганы номчукчуларга сүмелеп тур бис.

Н. ШИШИГИН, спорт мастеринге кандидат.

Диаграмма № 1

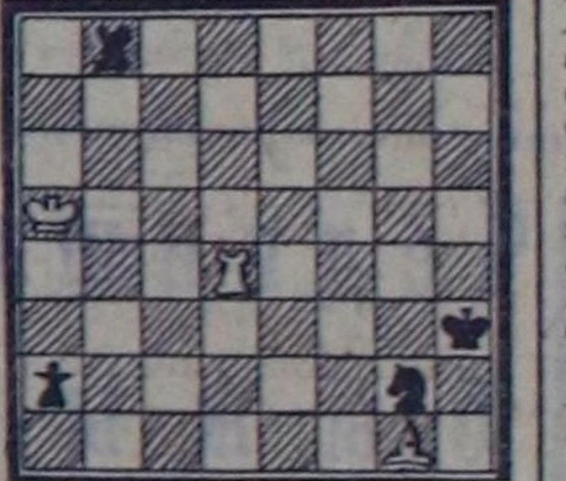

Хайым.

Диаграмма № 2

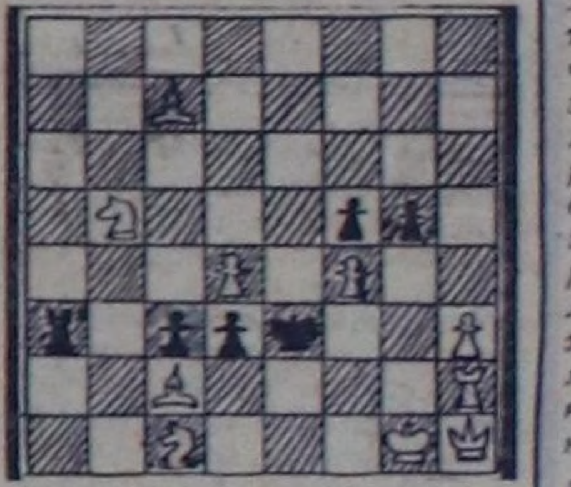

Ийи көштен мат.

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

М. Кенин-Лопсаңның «Мергежилдиг шыдыраачыларны белеткээр» деп чүүлүн номчааш, аңаа чүүлдүгзүнүп турар мен. Ынчангаш мен «Урожай» эки тура спорт ниитилелинде бактаап турар болгаш ооң чемпионадынга доктаамал киржип турар болганымда, ол ниитилелдиң чемпионун канчаар илередип турарынга доктааксадым. Мооң мурнунда долгандыр ойнаар система-биле ойнап турган болза сөөлгү ийи чылда швейцар система-биле эрттирип эгелээн. Ооң киржикчилериниң саны 28 кижи чедип турар. Ниитизи-биле тос салыг ойнап, бир хүнде 2 кижи-биле ойнап турган бис. Бо дээрге ойнакчыларга-даа, көрүкчүлерге-даа кончуг таарымча чок болган.

Оон аңгыда, бистиң республиканың кодээ шыдыраачылары республикадан дашкаар маргылдааларга киришпейн турар. Ооң чылдагааны чүл? Мен бодаарымга бир эвес маргылдааның киржикчилерин көвүдедир дизе чүге районнар аразының командалар аайы-биле маргылдаазын эрттирип болбас деп? Харын-даа оңу зоналар аайы-биле эрттирзе кандыг боор. «Урожайның» чемпионун илередир маргылдааны долгандыр ойнаар система-биле бедик деңнелге эрттирзе эки деп бодаар мен.

Бистиң районда чаңгыс-даа коллективте, албан организация черлеринде чемпионун илередир маргылдаалар чорувайн келген. Ол черлерниң удуртукчулары мында шыдыраага ынак тар хөй деп билзе-даа, а чогум кым чемпиону дээрзин билбес.

Байдал мындыг болганда район чемпионадынга киржип турар киржикчилерниң саны чүгле 10 чедип, аңаа чүгле район төвүнде шыдыраага сонуургалдыглар киржип турар. Ону далаш-биле 1—2 хонукта эрттирер, ол дээрге эң-не куду деңнелдиң маргылдаазы болуп турар. Чамдык удуртукчулар маргылдаага киржири-биле районда билдингир шыырак дээн шыдыраачыларны чалаарга оларны ажылындан ой-шаанда хоставас таварылгалар бар. Бистиң районда шыдыраага сонуургалдыг спортчуларның даңзызы чок болганда, чогум чеже кижи кандыг черениң шыдыраачызы деп чүве билдинмес. Школаларда байдал мырыңай дүвүренчиг. Келир үениң бедик мергежилдиг шыдыраачыларын эндан эгелеп школаларга белеткеп эгелевеске кажан белеткээрил? Бистиң районнуң школаларында шыдырааның секциялары ажылдавайн турар, а школа бүрүзүнде шыдыраалаар башкылар бар-ла болгай. Ынчангаш районда спорт комитеди ВЛКСМ райкому болгаш өске-даа организациялар бар четпестерни чайладып, бо ажылче чогуур кичээнгей салыр үе келбээн деп бе?

К. ООРЖАК,

«Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң шыдыраага чемпиону.

Шыдыраа дугайында бодалга хамаарыштыр

Бо чылдың октябрь 8-те үнген «Шын» солунга шыдыраачы Монгуш Кенин-Лопсаңның «Мергежилдиг шыдыраачыларны белеткээр» деп чүүлүнде кирген саналдарга каттыжып, оога хамаарыштыр бодумнуң саналдарымны база немексе-дим. Шыдыраа оюнун массалыг болдурары черле чугула. Чүгле хоорайларга эвес, харын кодээге спорттуң бо хевиринче кичээңгейни угландырып, ол талазы-биле райкүүскомнарның, колхоз, совхозтарда спорт комитеттериниң боттуг ажылдарын чорудары күзенчиг.

Бистиң Бай-Тайга районда чылдың ужу-бажында ийи-бир болгулаар маргылдааларга киржи каап турар шыдыраачылар ээзи эвес. Оларның аразында хоочуннар-даа, аныяктар-даа бар. Ынчалза-даа оларның мергежилин өстүрер ажыл чорувайн келген. Республикага шыдыраа маргылдаазы болуп дей бергениниң бүдүүзүнде район төвүнден күзелдиг кижилерни кандыг-даа спортчу мергежилин барымдаалавайн чыып шапкаш, кыска үеде эртирер таварылгалар бар. Шак ындыг маргылдааларны бажы-таа суурлардан, харын-даа фермалар, хойжу бригадалардан эгелээр болза улам эки. Оон шилиттинген шыдыраачыларның маргылдаазын колхоз, совхозтарның төптеринге чорутса кандыг боор. Ооң ушку ээлчээнде районга шилиттинген шыдыраачылар ойнаар апаар. Шак ынчан тус-тус шыдыраачыларның мергежилин бедидер ажылдарны чорутса эки.

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында мурнакчы өшкү кадарчыларының бирээзи Хертек Сүге-Маадырның өөнге кижи-даа, чайын-даа чеде бээрге, «шай хайынгыже ойнай каапталыңар» дээш шыдыраазын хөлдей каактар чаңчылдыг кижи. Оңу уткаш үнер кижи кончуг ховар. Шыдыраага ынак болгаш, кайда шыдыраа маргылдааларн чорup турарын, алдарлыг шыдыраачыларның аттарын билир, оларның дугайында чугаалап орар. «Бистиң Ооругнуң өшкү бригадазында хоочун-даа, аныяк-даа шыдыраачылар бар. Оларны бир-ле чыып маргылдаштырар болза солун боор деп бодаар мен» — деп, Сүге-Маадырның чугаалап олурганын дыңнаан мен. Малчынның ол саналын черле деткизе чогуур. Бригада, фермалар, колхоз, совхозтар аайы-биле чемпионнарны шилип тыпкаш, чүгле малчыннарның районга, республикага шыдыраа маргылдаазын эрттирзе, кодээ ишчилерниң шыдыраа спортунга сонуургалын бедидер деп бодаар мен.

Школачыларның шыдыраа маргылдааларын чылдың-на часкы дыштанылгада республикага эрттирип турза-даа, ооң ыыжары чавыс. Аңаа ээзиш кижи киржип турар. Школаларга ындыг маргылдаалар эртпейн турар. Бо чылын бистиң районда «Тээли» совхозтуң Найырал салбырының сес чыл школазында шыдыраа бөлгүмүн башкы Сарыг-оол Салчактың организастап, элээн хөй өөреникчилерни өөреди бергени эки эгелээшкин.

Шыдыраа оюнун массалыг болдурар төлээде шыдыраачыларның район федерациязын хөй-нииити эгелээшкининиң күзели-биле тургузуп, чер-черге ооң эге организацияларын болгаш бөлүктерин база тургузар болза эки.

Б. БАГАП-ООЛ.

«Металлург» — Хову-Аксының чурттакчы чонунуң, «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннарының дыштанылгазының одаа. Культура ордузунда бот-тывынгыр уран чүүлдүң бөлгүмнери доктаамал ажылдап турар. Темалыг дыштанылга кежээлерин, конкурстарны эрттирери чаңчылчаан. Бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилериниң концерттерин чоннуң дыштанылгазынга бараан боол турар.

ЧУРУКТА: «Металлург» Культура ордузунда бот-тывынгыр артистерниң квартеди сценада белеткел үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ПАРИЖТЕН ТЕЛЕФОН МЕДЭЭЗИ

— Ал-ло!... Алло! Кайда баарды бо? 25-89 бе?

— Ийе, ийе! 25-89 дугаар телефон-дур!

— Кайыынып бо? Кымыл?

— Мен, мен, сен сен бе?

— Ийе, ийе! Мен-дир мен! Мен-дир мен! Экии! Кайыын чугаалап тур сен?

— Экии, Францияазн, Парижтен...

— Кай, шынап-ла бе?

— Шынап, шынап!

— Ой, эжен! Ындыг ырактан бе?

— Канчап бүзүревес кижи боор! Дыңналыры кайы хиредир?

— Эки-дир, эки!

— Эки тур силер бе?

— Эки тур бис. Кажан чеде бергениңер ол? Эки чоруп тур силер бе?

— Эки чоруп тур бис!

— Кончуг солун-дур!

— Мында, Парижте дүнекиниң 2 шак-тыр, ында, бистиинде каш-тыр?

— Бөгүн, ноябрьның 15. эртенгиниң 10 шак-тыр!...

— Билдим, билдим, уругдарыгга, эш-өөрге мээң байырымны чедирер сен! Байырлыг!

— Байырлыг! Манап тур бис!

Мырыңай чап-чаа, ноябрьның 15-те Париж — Кызыл аразынга мындыг чугаа болган.

Кайгамчык аа? Та чеже чурт ажылдыр чүве! Ол хиреде районнар аразы дег чугаалажып турар.

«Дерсу Узала» деп уран-чечен кинофильмниң тургузукчулары япон режиссёр Акира Куросава, совет режиссёр Юрий Нагибин, артист Юрий Соломин, ук кинонуң кол ролюнда ойнап турар РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Максим Мунзук олар бо хүннерде Германияның Федеративтиг Республиказында болгаш Францияда ол кинонуң көрүкчүлери-биле ужуражып чоруп турар.

Бистиң чаңгыс чер-чурттуувус Парижтен Кызылда өг-бүлези-биле, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Кара-кыс Намзатовна-биле телефон дамчыштыр ынчаар чугаалашканнар.

Л. ЧАДАМБА.

Хандырылгаңар кандыгыл?

ЧЕТЧИР ТУРГАН БОЛЗА...

«Тес-Хем» совхозтуң төвү — Берт-Даг суур районда эң улугларының бирээзи. Ооң чурттакчы чону ийи муң ажып турар. Мында чүгле ортумак школаның өөреникчилери безин 560 ажыг. Уруглар ясли-сады, эмнелге база бар.

Мындыг хөй чурттакчылыг, улуг суурда черле эккирбестээн, бир хоочураан «аарыг» бар. Ол дээрге хлеб айтырыы-дыр. А хлеб дээрге бүгү чемниң баштыңы дээрзин кым билбес боор. Бо талазы-биле Берт-Даг кодээ Совет, «Тес-Хем» совхозта партком, профэвилелдиң ажылчын комитеди сагыш салбайн турар деп база-ла болбас. Янзы-бүрү хуралдарга чугаалажып, тускай доктаал-шиитпирлерни-даа хүлээп ап-ла келген.

Хамык ужур чүдел дээрге, ол хүлээп алдынган шиитпирлерниң четче күүсеттинмейн турарында. Бир эвес ол шиитпирлерни ажып көөр болза, мында чоннуң хлебке хереглелин долу хандырары-биле Тес-Хем райпозу хлебти Берт-Даг суурга хүнде ийи катап эккеп садар, тус черниң хлеб быжырар черин ийи ээлчег-биле ажылдаткаш, школаны, уруглар албан черлерин болгаш бригадаларны хандырар деп бижиттинген.

Байдал ам кандыгыл? Бистиң удуртуп баштаар черлеривистиң ол шиитпирлери райпо баштаар черинге четкен. Суурнуң чурттакчыларының дилээн шынап-ла көрүп, хлеб дажыглаан машиналар үзүлбестээн. Самагалдайдан хлебтээр дээш халас эрттирип турган чайгы, часкы хүннер ажыл-херекке ажыглаттынган. Чон хлебти Берт-Даг магазиннеринден шөлээн, өөрүшкүлүг садып ап турду.

Ынчап турда райпонуң складызы өрттенген. Халап халап-ла болгай. Аңаа чоннуң, херглекчилерниң хараадаан ходулааны-даа аажок. Ынчандыр сентябрьның, октябрьның хүннери эрткен. Берт-Дагже хлеб эккээри эрги чаңчылынче кирген.

Ам кыштың соогу дужуп, ак хары киир чааткан. Ажыл-херек улам хайныккан. Малчыннар кыштаглаашкынче шилчээн. Бригадалар мал чемин соортуушаан. Тудугжулар оран-бажыңнарны, кажаа-хораалы тутпушаан. Чүгле Берт-Дагның хлеб быжырар чери амга чедир чаңгыс ээлчег-биле ажылдавышаан. Чамдыкта харын үстү-даа бээр. Бир эвес хлеб четчир турган болза, ооң чаңгыс ээлчеглии хамаан эвес.

Чаңгыс ээлчегде быжырган хлебти школага, яслилерге болгаш бригадаларга мөлдүккалдык-ла 10—20-леп үлештирип турар. Моон ужурунда Самагалдайдан хлеб садып алыр дээш эртен, кежээ чоруп турар пассажирлерниң саны ынча-мынча дээри безин берге. Маңаа совхоз ажылчыннарының, башкыларының, эмчилерниң болгаш өске-даа специалистерниң үнелиг шаг үезин хөйү-биле чарыгдаттынып турар. Ынчангаш Берт-Дагжылар хлеб айтырыын ылап шиитпирлээрин райпо баштаар черинден, суурнуң удуртуп баштаар черлеринден база катап дилеп турар.

М. ДИРЧИН,

«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

АГААР

Бөгүн республикага бүргег, аязыр, чамдык черлерге биче чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 12—17, өске арт-кайнарынга 16—21 градус соор.

Кызылга бүрген, аязыр. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 17—19 градус соор.

КИНО

НОЯБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Робин Гудтуң согуннары» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Золушкага үш тоорук» 9.25, 11.05, 15.05, киноклуб «Кым болурул» 16.50, «Алиса ам мында чурттавайн турар» 12.45, 18.50, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыындыы 10.00, «Дайын соонда кежээ 6 шакта» 15.00, «Улусчу роман» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Улус аразында чаяскаан» 15.00, «Ам-даа кежээ душпаан» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Тываның хөгжүм-шии театрынга

Бөгүн Г. БОРОВИКТИҢ

«БУЭНОС-АЙРЕСКЕ ИНТЕРВЬЮ»

деп шиизи болур.

Ноябрь 20-де В. РОЗОВТУҢ

«ДӨРТ ДАМДЫ»

деп шиизи болур.

Шиилерниң эгелээри 19 шак 30 минутада. Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

Касса 10 шактан эгелеп ажылдаар.

Чарлал

Кызылдың кодээниң № 1 ортумак профессионал-техниктиг училищезиниң сургуулдарының **ада-иелериниң хуралы** 1976 чылдың ноябрь 27-де 13 шакта болур. Ада-иелерниң албан келирин чарлап тур.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай, Салчак Тока кудумчузу, бажың № 14. Телефону 2-20-92.

УЧИЛИЩЕНИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

1967 чылдың апрель 8-те Ак-Довурактың КАИ-зиниң Доржу Салыгович Монгуштуң адынга тывыскан ВЕ серийлыг, 083127 дугаарлыг чолаачы шынзылгазы читкен, ону күш чок деп санаар.

Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозу Красноярскиниң медицина институдунуң белеткел салбырынга өөренири-биле аныяк оолдар чыылдазын чорудар. Белеткел салбырынга ортумак эртемниг, колхозка, совхозка, үлетпүр бүдүрүлгелеринге, транспорттуң болгаш харылзааның организацияларынга, тудутта ийи чыл ажылдаан стажтыг база Совет Армиядан болгаш Флоттан халажып келгеннерни хүлээп алыр. Белеткел салбырынче өөредири-биле чорудар кижилер дараазында документилерни киирер: хүлээп алырының дугайында ректорнуң адынга билдириишкин, ортумак эртемниниң дугайында документиниң боду-биле, ажылдап турган черинден характеристика, автобиография, күш-ажыл дептериниң хоолгазы, 286 мааннык əзугаар эмчи шынзылгазы, алды фото-чуруктар (3Х4), өөредири-биле чоруткан бижик.

Документилерни 1976 чылдың ноябрь 25-ке чедир Кадык камгалал министерствозунче чорудар.

ЧАЛАП ТУР

ДОСААФ-тың Кызылда каттышкан техниктиг школазы 3 болгаш 2 класстың радиотелеграфистериниң кежээки курстарынга немелде өөреникчилер чыып алырын чарлап тур. Өөрениринниң хуусаазы 5 ай, өөрениринниң өртээ 3-кү класска 62 рубль, 2-ги класска — 40 рубль.

Курстарга 15 хардан өрү назылыг, 8—10 класс дооскаңнарны хүлээп алыр.

Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай Интернационал кудумчузу, 49, телефон 2-25-28.

ДОСААФ-тың Кызылда каттышкан техниктиг школазы секретарь-машинисткалар курстарынга өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур. Өөренир хуусаазы 3,5 ай, өөрениринниң өртээ 68 рубль. Курстарга 8—10 класс дооскаңнарны хүлээп алыр.

Өөредилге хүндүскү бөлүктерге 1976 чылдың декабрь 10-дан, кежээки бөлүктерге — 1976 чылдың декабрь 15-тен эгелээр.

Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Интернационал кудумчузу, 49, ДОСААФ-тың каттышкан техшколазы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариат гын 2-23-35, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16332. ЧАГЫГ № 1797.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01351.